
ניר
תשכ"ד
תשכ"ה

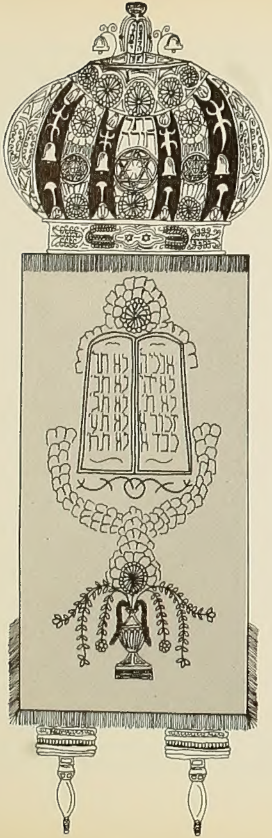
נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים

(ירמי' ד. ג.)

השנתון נערך על ידי
תלמידי
בית מדרש למורים

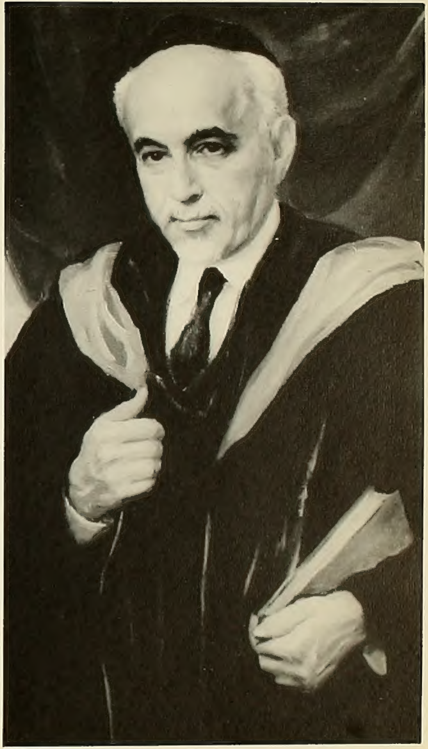
ישיבה אונברסיטה · ניו יורק

תוכן הענינים:

ספרות:

דר. שמואל בלקין, נשיא

ב"ה

יום יחיד ומיוחד הוא יום זה לכם, חביבינו היקרים, בעמדכם על סף סיומכם את חוק הלמודים בבית המדרש למורים. נעים לי למאד, לכן, לשלוח לכם בהזדמנות חגיגית זו את ברכותי הלבביות והנאמנות ולאחל לכם רוב הצלחה וכל טוב בעתידכם.

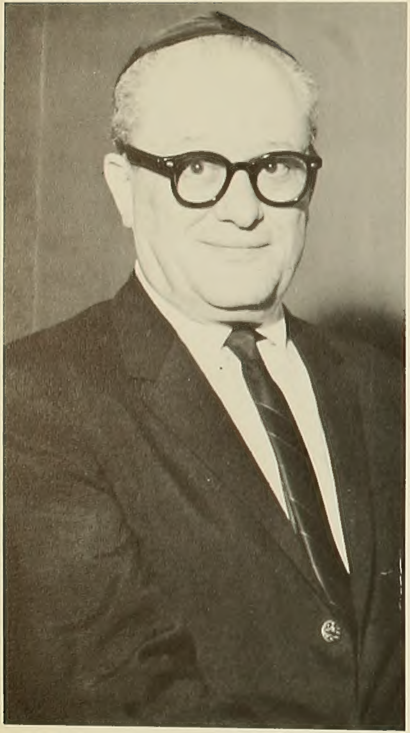
אתם הקדשתם את מיטב חייכם הצעירים לרעיון נשגב ונעלה – רעיון חיזוק מורשתנו והנצחת חיי עמנו. התורה הק' שעל ברכיה גדלתם והחינוך המסורתי שבו חונכתם הכינו אותכם לתפקיד הגשמת רעיון יסודי זה. בטוחני שבפעולותיכם הבאות במרוצת דרכיכם בחיים, ובתפקידים השונים שיעמדו לפניכם במערכות כנסת ישראל במדינה זו, תראו את נאמנותכם לערכים הנעלים שדליתם ממעינות התורה הק' ותעמדו כלוחמים אמיצים לטובת כל הקדוש לעם ישראל סבא.

זכרו נא שהנכם מצטרפים למחנות החניכים שלנו, והנכם כולכם הערובה הכי נאמנה במאבקנו להעמיד דורות המחוסנים באהבה ובאמונה לקניני האומה. אני תקוה שתהיו בנים בונים ותגבירו חיילים לאורייתא, ויהי נועם ד' עליכם.

כעתירת מחבבכם

שמואל בלקין

שמואל בלקין

ד"ר חיים ב. גרינשטיין, מנהל

תלמידים יקרים:

אחרי ארבע שנים, שנות למוד בבית המדרש למורים, אתם יוצאים לעולם הרחב, לחינוך יהודי, ולהרבה מקצועות אחרים. אני מקוה שלא תשכחו את המוסד האהוב שלנו, שתמשיכו ללמוד תורה, שתתרמו מידיעותיכם ומכספכם לקהלה היהודית, ושתהיו בנים נאמנים למסורת, ולאומה הישראלית.

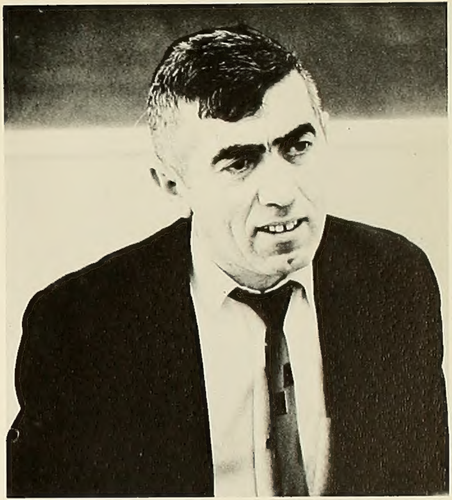
עלו והצליחו!

שלכם,

דר. חיים ב. גרינשטיין
מנהל

חבג:מי

הרב אהרן קריזר

הקדשה

המחלקה המסיימת של בית המדרש למורים, וועד מערכת הניר מתכבדים להקדיש גיליון זה לרב אהרון קריזר, שאישיותו מסמלת את הנושא המרכזי לספר השנה הזה.

יש משהו מיוחד בקולו של הרב קרייזר, המעיד והמספר על אותן שש שנים של לימוד תורה במשך 20 שעות ביום בשנחיי הסינית, תחת הנהגתו של הרב שימלוביץ ממיר. ואמנם הקדיש הרב קרייזר את חייו ללימוד התורה מרגע שעזב את פולין בהיותו בר מצוה, כשנסע ללמוד בישיבת מיר בליטא, עד שהיגר ליפן דרך סיביר יחד עם כל בני הישיבה, ועד שיחד עם עוד 250 מתלמידי הישיבה שנתמכו ע״י „ועד ההצלה״. בלה שש שנים בלימוד תורה; תקופה שכונתה אח״כ „תור הזהב של ישיבת מיר״.

עם בואו לארה״ב המשיך את לימודו בישיבת מיר באושין פרקויי, לימד בישיבת קראון הייטס, ולאחר מכן התקבל כר״מ בבית המדרש למורים שבו הוא מקיים את יעודו דהיינו הפצת רוח התורה.

אפשר לומר שהרב קרייזר מסמל בצורה נאמנה מסירות להפצת אורה של נר תורה.

המעידים על שבחו של הרב קרייזר מכירים אותו כבעל מיצוות ובעל מידות, אשר יכול להתפאר בהשיגיו. אך מטבעו הוא עניו וצנוע, בורח מן הכבוד ומתאמץ להשריש יראת שמים, והתמסרות לתלמוד בלבות תלמידיו. דבר גדול הוא ללמוד במחיצתו של הרב קרייזר, שאישיותו משמשת מקור השראה לתלמידיו. הרב קרייזר מקדיש מזמנו הפרטי להסברת סוגיות קשות בתלמוד ובהלכה לתלמידיו, ופועל להשרשת אהבת התורה והבנת התורה בליבם.

בזכות מאמציו אלה והמופת האישי שבו, משמש הרב קרייזר דוגמה חיה למושג נר מצוה, המחדיר במוחות תלמידיו ערכים אשר פיתוחם מביא לידי יצירה רוחנית פוריה ברוח התורה ומצוותיה.

מסיבה זו הוחלט על ידנו להקדיש הקדשה זו של ספר השנה לרב קרייזר והננו שמחים למלא חובה נעימה זו.

הניר והנר

מאת גדליה גוללר

האדם הוא סיכום פעולותיו. אישיותו היא תוצאת ההשפעות הפועלות עליו. ודבר זה נכון גם לגבי התלמיד. כחקלאי, כאכר המעבד את אדמתו השוממה והופכה לפוריה ע"י חרישת הנירים באדמה, כך המורים השונים מפרים את מח התלמיד ושותלים זרע־ידיעות בניר־מוחו.

אולם "ידע" בלבד לא משלים את האדם. האדם הוא בריה העולה על כל הבריות ע"י רוחניותו הבוערת והלוהטת בקרבו כסנה שאינו אוכל. שלהבת הסנה מורכבת מהרבה לשונות־להבה המספקות את הכח הרוחני. ובמיוחד ביהדות, נרות אלה מתאחדים לאש אחת העוטפת את הנשמה בקדושה.

נר אחד הלוהט בלב כל יהודי הוא, נר מצוה העוטף את הנשמה בקדושה ע"י קיום המצות. נר אחר הוא "נר תמיד" והוא: נר לטור התורה שלהבתו נמצאת בלבם ובמוחם של כל אלה העוסקים בה.

ביהדות קיים המנהג של הדלקת נר זכרון למען נשמות הנפטרים שהשפיעו באישיותם על חיינו אנו.

אישיות אחת היא זו של הרב הגאון ר' אהרון קוטלער ז"ל אשר חייו היו דוגמא בולטת לאיחוד נר תורה ונר מצוה. אישיות אחרת היא זו של הנשיא קנדי ע"ה, שהצית להבה — להבת רוח האדם החפשי בחברה מתקדמת.

מיוחדת היא ביהדות שלהבת הסנה, "הבוער באש ואיננו אוכל" המסמלת את קיומו של עם ישראל — למרות כל הרדיפות — כדי לשרת את ה'.

נרות אלה מתלכדים לשלהבת אחת גדולה שתפיץ אור לפני בוגרי בית המדרש למורים בהולכם בשבילי החיים.

מאת גדליה גוללר

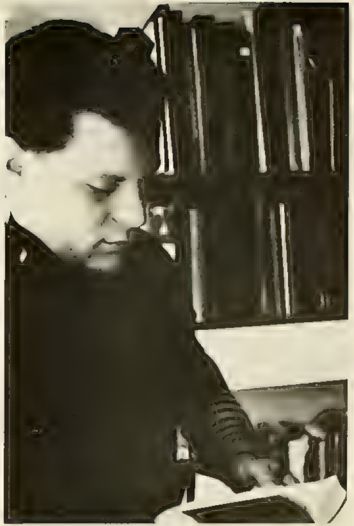
מצוה, מהי ומה מטרתה?

לקיום מצוה יש יותר ערך מקיום פקודה סתם. המצוה מניקה את הנשמה ומעטפת אותה בלהבה. כדי להבין את מהות המצות וקיומן עלינו להבין קודם לכן המושגים „נפש" ו„עולם הבא".

הנפש היא רוח האלקים אשר ה' נפח בקרב האדם. הנפש היא מנת האלוקות שבנו מלידה. נשמה זו עצמאית ומבודדת מכל חלקי הגוף ובמיתתנו חוזרת לחיקו של הקדוש ברוך הוא. האדם מקבל נשמתו בצורתה הטהורה והמזוקקת. אולם כשאדם חוטא הוא מזהם את הטוהר שבה ועל ידי זה מוריד את ערך הקדושה שבנפשו. לפיכך כאשר אדם חוטא עוזב את העולם הרי עליו לטהר את עצמו, או יותר נכון לזקק את נשמתו, כדי להיות ראוי לעלות השמימה אל ה'. צירוף הנשמה עם ה', הוא המושג היהודי של „העולם הבא". ה' אינו רוצה להעניש את נפש האדם, אולם הנשמה שרוצה להגיע לדרגה הגבוהה ביותר — אל ה', חייבת לעבר את התהליך הזה כדי לחזור לצורתה הטהורה המקורית ולהיות עם הקדוש ברוך הוא.

לפי המדרש: זהו המקור לאמירת הקדיש אחרי המת. בשנה הראשונה למותו של האדם, בשעה שנשמתו נמצאת בתקופה הראשונה של זיקוק, קרוביו אומרים קדיש אחריו. על ידי פעולה זו של אמירת קדיש עוזרים אנו לעלית הנשמה ממדרגה נמוכה למדרגה יותר גבוהה.

„כי נר מצוה...

זוהי גם מטרת המצות. הן מעלות את ערך הקדושה שבנשמה. למשל מצות תפילה מקרבת את הנפש אל ה׳ שלש פעמים ביום ; וכך גם בנוגע למצות תפילין שבהנחתם אומרים אנו : „...וציונו להניח על היד שהיא נגד הלב, לשעבד בזה תאות ומחשבות לבינו לעבודתו, יתברך שמו. ועל הראש נגד המוח, שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משעבדים לעבודתו יתברך שמו. ומשפע מצות תפילין יתמשך עלי להיות לי חיים ארכים ושפע קדש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל״.

מצות קביעת מזוזה מקשרת את קדושת ה׳ לבית, ומזכרת לאדם בבואו ובצאתו על קשריו וחיובותיו לה׳.

על ידי מצות „צדקה״ הנשמה מקבלת חמימות, שבעזרתה ביכולתינו לברוא עולמות.

מצות תקיעת שופר קוראת לכל יהודי ומזכירה לו הכתוב בתהילים „עלה אלהים בתרועה ה׳ בקול שופר״ ו„בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה׳ ״. תקיעת שופר מזכירה לבני ישראל על מתן המצות שבתורה ועל הופעת ה׳ במדבר סיני ככתוב : „ויהי ביום השלישי בהיות הבקר, ויהי קולות וברקים, וענן כבד על ההר, וקול שופר חזק מאד, ויחרד כל העם אשר במחנה״.

מזה אנו רואים שהמצות, בין מצות עשה או לא תעשה, הן לא רק פקודות שעלינו לקימן אלא הן „מורה דרך״ מה׳ יתברך כדי להדריך את הנפש עצמה איך לשמור על צורתה הטהורה המקורית.

המצות מעטפות את הנפש בשלהבת קדושה המאירה את דרכי האדם.

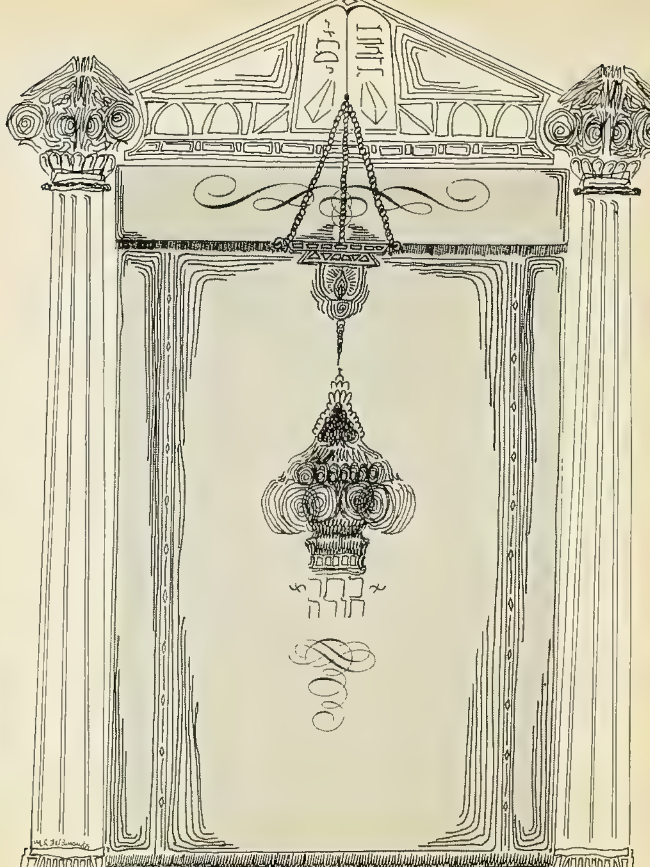
...ותגדיה אדר..

מאת פנחס כהן

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע מסרה לזקנים וכו׳... פסוק זה בפרקי אבות מראה לנו את חשיבותו של התלמוד. האימרה הזאת מעידה על ההמשך, המשכם של הדורות עד סוף הימים, ועל קיום התלמוד. שני רעיונות אלו המשולבים בפסוק זה מהוים אחד היסודות החשובים ביותר ביהדות, שאם אין תורה אין חיים.

התלמיד, שהוא הביאור ב„הא" הידיעה של תורתנו, עבר גזירות, שריפות, איסורים וצנזורה מה שאף ספר אחר לא עבר, בכל זאת הוא נשאר חי וקיים, מאיר ליהודים את הדרך הישרה. אנטיוכוס אסר ללמד תורה

והכנסיה הנוצרית שרפה את התלמוד בפאריס. אולם התלמוד, שנכתב לפני כאלפיים שנה, נשאר המקור היחיד להלכה היהודית היום.

עובדות היסטוריות אלו מראות לנו שהתלמוד הוא הלהבה הנשארת בלב כל יהודי ולהבה זו מחזיקה ושומרת את הדת.

כאן אני רוצה להביא אגדה קטנה: מעשה באדם שרצה ללמוד תורה בא לפני רב. אמר לו הרב: זה אלף אמר לו: מאין לך שזה אלף? אמר לו הרב: זה בית. אמר לו: מאין לך שזה בית? התרגז הרב וזרק אותו מבית המדרש. בא אותו אדם לפני שמואל, אמר לו שמואל: זה אלף. אמר לו: מאין לך שזה אלף? אמר לו שמואל: זה בית. אמר לו: מאין לך שזה בי"ת? שאל אותו שמואל: מה שמך? אמר לו. שאלו שמואל: מאין לך? אמר לו: כל העולם יודע שזה שמי. אמר לו שמואל: כל העולם יודע שזה אלף וזה בית. שמע ושתק.

אגדה זו מראה לנו את חשיבותה של התורה ואת הדרך בה לומדים. התורה היא הצדק המוחלט, הצדק שכל העולם מודה בו: „כל העולם יודע שזה „אלף". התורה היא גם האמת הפשוטה שכלם מבינים אותה („שמע ושתק") אולם מה שחשוב למסיימי בית המדרש למורים הוא הדרך בה מלמדים את התורה. שמואל מראה לנו שעלינו להשיב „חכמה" בחכמה. האדם שבא לפניו רצה לקנטר אותו. אולם שמואל לא נתן לו להקניטו והשיב לו דברי טעם.

התורה חיה עד היום, היא מאירה לנו את הדרך בלהבה הבוערת בלי הפסק. אולם אל לנו לשכח את אלה הלומדים ומלמדים אותה מפני שבלי אלה אין התורה יכולה להתקיים. ולכך התכונתי בדברי לעיל — ההמשך, המשך הדורות. הדורות נמשכים רק ע"י לומדי ומלמדי התורה.

ודרך אגב לתורה יש המשך. קודם כל תורה שבכתב אחרי כן המשנה והגמרא ואחרי כן ספרי ההלכות והדינים. וגם זאת היא הוכחה להמשך וקיום התורה במשך מאות השנים שעברו.

עלינו — מסימי בית המדרש למורים — לטפח את הלהבה, את להבת תלמוד התורה, שתהא דולקת עד סוף כל הימים. מצות תלמוד תורה היא החשובה ביותר כמו שכתוב: „ותלמוד תורה כנגד כולם" ורק היא תאפשר את קיום המשך הדורות.

על ידי קיום המצוה הזאת נזכה לביאת משיח בן דוד במהרה בימינו אמן.

הרב אהרן קוטלר ז״ל

מאת הרב חיים גולבסקי

הגאון רבן של כל בני הגולה, מרן רבינו אהרן זצוק״ל קוטלער, נולד בה׳ תרמ״ט (1889) בעיר סיסלוביץ במדינת ליטא. אביו הרה״ג ר׳ שניאור זלמן ז״ל היה האב״ד בעיר הזאת. כאשר הגר״א קוטלער היה בן ארבע שנים אביו מת ונשאר יתום. ככר בגיל צעיר נתפרסם בתור עילוי עצום, וכאשר היה בן י״ד שלחו אותו ללמוד בישיבה המפורסמת כנסת ישראל אשר בסלבודקה — קאונא. בסלבודקה למדו יותר משלש מאות תלמידים. אחרי שבשנת תרנ״ב (1892) נסגרה ישיבת וואלזין, זרחה שמשה של ישיבת סלאבודקה ומכל מדינת רוסיא נהרו תלמידים המובחרים ובעלי כשרונות ללמוד שמה. המנהיג הרוחני בימים האלו היה הסבא מסלבודקא הרב הצדיק ר׳ נתן צבי פינקל ז״ל. ר׳ נתן צבי פינקל היה המיסד של שיטת המוסר נוסח סלבודקה. כאשר הגאון ר׳ אהרון ז״ל הגיע לסלבודקא הסבא מסלבודקא תיכף היכיר במיטב כשרונותיו וקרב אותו מאד. במשך שנים אחדות הגאון ר׳ אהרן ז״ל נעשה לרוח החיה באופני הישיבה ומסביבו הסתובבו מצויני הישיבה והשם העילוי מסיסלוביץ נתפרסם בהרבה ישיבות. (כאשר הגר״א היה בן שבע עשרה בערך עבר דרך קאונא הגאון המפורסם ר׳ דוד אב״ד קרלין. הסבא מסלבודקא שלח מובחרי הישיבה שיבואו להתפלפל עם הגאון הנ״ל. הענין הזה היה חשוב מאד בעיני הסבא מסלבודקא, מפני שהגאון מקרלין היה יחיד בדורו והיה הישיש בין גדולי ישראל. חוץ מזה הגאון מקרלין ז״ל התנגד ללמוד המוסר בישיבות. וכדי לרכך את עמדתו נגד למוד המוסר רצו שיראה שהישיבה המוסרית בסלבודקא מגדלת תלמידי חכמים גדולים. הסבא החליט לשלוח תלמידים בני עשרים וחמש וגם את „הצעיר״ מסיסלוביץ. הגר״א ז״ל היה נמוך והיה נראה יותר צעיר מגילו. אמרו אחדים לסבא זה לא מן הכבוד לשלוח צעיר ליצג את הישיבה בעיני גאון הדור. הסבא השיב תראו שהצעיר הזה יעשה רושם על הגאב״ד מקרלין יותר מאחרים, וכך היה. הגאון ר׳ דוד מקרלין ז״ל התפעל מהגר״א יותר מכלם.

הגאון ר׳ איסר זלמן אב״ד ור״מ בסלוצק, לקח אותו לחתן. סלוצק היתה אחת מהערים החשובות ברוסיא הלבנה, וגם הישיבה בסלוצק היתה מהחשובות ברוסיא. הגר״א ז״ל בשנים הראשונות אחרי חתונתו יש ולמד יומם ולילה והיה מגיד „חבורות״ לחוגי הישיבה. המנהג בימים האלו שהישיבות היו מחולקות לחבורות לפי הגיל ולפי התקדמות התלמידים בתורה. הגר״א ז״ל היה מגיד חדושי תורה לחבורות האלו.

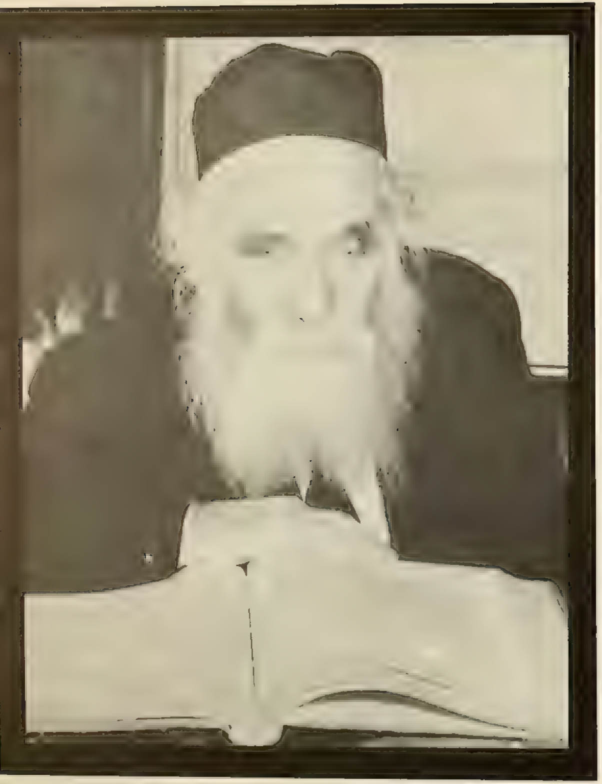
בתרע״ד (1914) הגר״א ז״ל התחיל להגיד שיעורים עבור כל בני הישיבה. כחצי שנה אחרי זה פרצה מלחמת העולם הראשונה. רבבות יהודים ברחו מאיזור המלחמה ונסו פנימה לרוסיא. כל גדולי התורה ברחו למינסק עיר הבירה של רוסיא הלבנה, גם לסלוצק הגיעו הרבה יהודים. הגאון ר׳ איסר זלמן ז״ל בתור רבה של סלוצק היה טרוד מאד באסיפות לעזרת הפליטים. בימים הטרופים האלו הגר״א ז״ל עזר בכל כוחותיו לחותנו בהנהגת העיר ובהנהגת הישיבה ובעזרת האומללים. עם כל הטרדות האלו ישב הגר״א ז״ל יומם ולילה ועסק בתורה וחדש הרבה חדושי תורה.

בתרע״ט (1919) פרצה מלחמה בין הפולנים והקומוניסטים. מדינת פולין החדשה רצתה לכבוש כל רוסיא הלבנה למדינתה. הפולנים כבשו את מינסק וסלוצק, אחרי זה הקומוניסטים כבשו חזרה ערים אלה מהם. צרות היהודים רבו והרבה אנשים נהרגו.

בתר״פ (1920) עשו שלום הקומוניסטים עם פולין. לפי החוזה מינסק וסלוצק וכל חלק המזרחי של רוסיא הלבנה נשארים בידי רוסיא הקומוניסטית. הגר״א ז״ל ושמונים תלמידים החשובים החליטו שאי אפשר להמשיך את הישיבה ברוסיא והעבירו את הישיבה לקלצק שהיתה באיזור סלוצק. (קלצק כארבעים מיל מערבה מסלוצק היתה לפי החוזה שיכת לפולין).

הגאון ר׳ איסר זלמן סירב לעזוב את סלוצק, טעמו שרב אסור לעזוב קהילתו בעת צרה. הגאון ר׳ אהרן ז״ל נעשה ראש ישיבת קלצק. בינתים הקומוניסטים התבצרו בממשלה ברוסיא והתחילו להציק ברודנות כל האזרחים ובפרט אנשים דתיים. בתנאים האלו ראו שהגר״א ז״ל צדק ואי אפשר להמשיך ישיבות, ולכן עשרות בני ישיבות גנבו את הגבול מרוסיא לפולין.

בימים הטרופים האלו הגאון ר׳ אהרן ז״ל נעשה אביהם של כל פליטי רוסיא. מי שהגיע לפולין בין שנכנסו לישיבת קלצק ובין שנכנסו לישיבות אחרות, הגר״א עזר למצא מסמכים שהם מפולין ולעשותם לאזרחי פולין.

הדבר היה קשור בסכנות גדולות. כחמש שנים הגר״א עסק יומם ולילה בהצלת נפשות ממש. מאות בני תורה הציל והעמיד אותם על רגליהם. התלמידים בישיבה נתקשרו אליו כאל אב וכאשר אחרי זה הגאון ר׳ איסר זלמן ז״ל ברח במסירת נפש מסלוצק לקלצק, ראה שהישיבה נתונה בידים נאמנות והחליט לעלות לארץ ישראל ושם נעשה ראש ישיבת עץ חיים בירושלים. כל גדולי ליטא ופולין העריצו עבודתו של הצלת נפשות והרבצת תורה של הגר״א ז״ל. בעל החפץ חיים והגאון ר׳ חיים עחר מוילנא קרבוהו והכניסו את הגר״א ז״ל במועצת ראשי ישיבות וגדולי הרבנים בליטא. כדאי לציין שהגר״א ז״ל היה אז בראשית שנות השלשים שלו. בכנסיה הגדולה של אגודת ישראל הגר״א היה מדוברי יהודי ליטא. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם היה הגר״א ראש הישיבה הצעיר לעומת ראשי ישיבה אחרים. עם כל זה נתפרסם שמו ומכל איזורי פולין נהרו ללמוד מאות תלמידים. הגר״א ז״ל היה חריף עצום ולפעמים היה אומר שיעור אחד בהרבה המשכים ולפעמים היה מפרש את רש״י ותוספות או את הרמב״ם בהרבה אופנים. החריפות שלו נתפרסמה אצל כל בני הישיבות. כאשר פרצה מלחמת עולם השניה הגר״א ז״ל עם ישיבתו וכל הישיבות שבליטא הפולנית ברחו לוילנא. בתקופה הזאת הגר״א ז״ל חדש כוחותיו ונעשה אביהם של הפליטים. אחרי זמן קצר הרוסים כבשו את כל המדינות שעל יד הבלטיק ווילנא נפלה בחזרה בידי הרוסים. בזמן ההוא הגאון רבינו חיים עוזר נפטר וכל בני הישיבות בחרו בגר״א ז״ל ובהגאון ר׳ אלחנן ואסערמאן ז״ל בתור ראש ועד הישיבות.

לפני פסח תש״א (1941) הגר״א הגיע לאמעריקא דרך יאפאן, תיכף ומיד התמסר בכל כוחותיו להציל את תלמידי הישיבות שנמצאו ביאפאן ובאירופא. בימים האלו אגודת הרבנים של ארצות הברית עם ראשי הישיבה מאירופא ובראשם הגר״א יסדו ועד ההצלה להציל בני הישיבות ואת היהודים החרדים שנמצאו בסכנת נפשות בארצות הדמים, הרבה מבני הישיבות הגיעו לשנחיי במדינת סין, הרבה הוגלו על ידי הקומוניסטים לסיביר ואחרי שהיטלער התנפל על רוסיא נשארו במצוקת רעב. ועד ההצלה שלח עזרה דחופה לכל העולם והצילו מאות בני תורה. הגר״א ז״ל בימים האלו לא נח ולא שקט עבד יומם ולילה כדי להציל נפשות בימים האלו.

בשנת תש״ג (1943) הגר״א ז״ל ועוד קצת עסקנים יסדו „בית מדרש גבוה״ בלייקוואוד ניו ג׳רזי. המטרה של המוסד ללמוד תורה כל היום, חוץ מזה המטרה ללמוד תורה לשמה. לא היה תפקיד המוסד לחנך רבנים וכדומה, המטרה להעמיד בארצות הברית תלמידים בקיאים בש״ס בעלי תורה שתורתם אומנתם. בזה הרים הגר״א ז״ל כבוד התורה ורמת תלמידי חכמים במדינה זאת. זכה הגר״א ז״ל שתלמידיו יסדו פה ישיבות שלומדים כל היום. ואפילו בירושלים עיה״ק תלמידי לייקוואוד מרביצים תורה בתור ראשי ישיבה.

אחרי קום מדינת ישראל הגר״א ז״ל נעשה פה באה״ב ראש זרם רביעי של אגודת ישראל. אחרי שמדינת ישראל ביטלה את הזרמים הגר״א ז״ל יסד את חינוך העצמאי. גם פה הגר״א ז״ל היה ממיסדי תורה ומסורה להקים ישיבות קטנות בכל מקום, את שנותיו האחרונות הגר״א הקדיש לחנוך העצמאי ולתורה ומסורה ואחרון אחרון חביב למבצר התורה בית מדרש גבוה של לייקוואוד. זכה רבינו ז״ל כמו רבינו חיים ז״ל מואלזין להרים בשעתו את עולה של תורה ברוסיא הלבנה ובליטא, כמו שרבינו משה סופר ז״ל הרים את לימוד התורה בהונגריה, ככה רבינו ז״ל הרים עולה של תורה בתקופת הרת עולם שלנו בין באה״ב פה ובין בארצינו הקדושה.

יהי זכרו ברוך וזכות תורתו תעמוד לנו אמן.

ממני שזכיתי לעמוד במחיצתו כ־24 שנה.

ג׳והן פ. קנדי וירושתו

מאת ד״ר אלכסנדר ברזידא

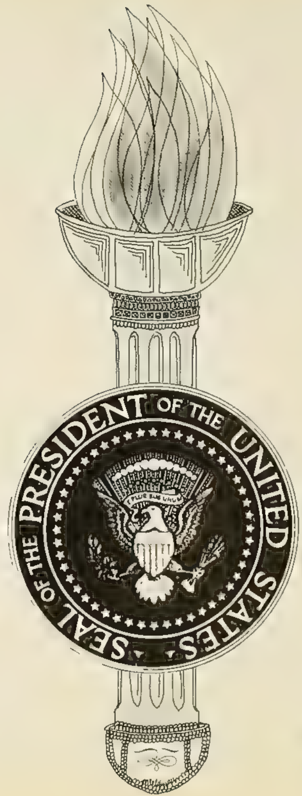
בשנים המועטות של כהונתו, החזיר הנשיא קנדי לקרן אוצר החיים והנסיון האמריקאיים, את התשלום בתוספת ריבית של: החכמה, אשר שאל מג׳פרסון, של הענוה אותה קבל מלינקולן, של האידיאליזם אשר לקח מוילסון, ואת הקנאות אשר ירש מרוזוולט. כיום המורשת האמריקאית היא עשירה יותר וממדי ההיסטוריה האמריקאית, הורחבו והועמקו.

איש דת והוגה דעות אמריקאי ביטא בקדרות את החויות האדירות המזעזעות את האמריקאים.

דבריו שנאמרו לפני למעלה ממאה שנה משקפות בצורה מוזרה את גורל אמריקה של ימינו:

„ישנן תקופות בחיי אנוש של הפיכות פנימיות וחיצוניות כאשר עמקים חדשים פורצים בנפש האדם, כאשר מתגלה קשת רחבה של רצונות, וקיים צימאון לטוב חדש ובלתי מוגדר. ישנן תקופות שבהן עקרונות של נסיון חיים חייבים להשתנות, כאשר תקוה ובטחון והאינסטינקט תובעים בזהירות את ההנהגה, כאשר ההעזה מתוך אמונה היא השלב העליון של החכמה״.

מרצו וחיותו של הנשיא קנדי שמשו סמל נאמן להבטחה האמריקאית ולמרץ הנעורים האמריקאי. לרגע היסטורי קצר הוא סימל רוח זו.

Drawn by Ben Shahn for Barton .

מכתב מרוסיה

מאת הרב שלמה ריסקין

לכבוד אחי הנכבד המכונה ישראל ב"ר אברהם בכל מקום באשר הוא שם.

הנני כותב אליך באימה וביראה ברתת ובזיעה. לא שמעת ממני זה הרבה שנים ומפחד אנכי שכבר שכחת לגמרי על קיומי. אני צועק אליך מתוך הסנה הבוער באש, ומקוה שתקשיב לקולי הדומם. אויבי מסבבים אותי ואין לי עוזר — חוץ מאבי שבשמים ואחי שבארצות התבל. והרי המצב: „ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירהו".

אתה מתחיל להתנצל וקשה לך לקרוא הלאה. למה הוא כותב אלי, אתה שואל את עצמך במבוכה, אינני אחראי ליסוריו ואמנם שמצטער אני, אין בידי להצילו. האם זו אשמתי שהם מענישים אותו בכל רגע ומסירים את הסידור מידו והמצה מפיו? יש לי מספיק בלעדיו, ואין לי פנאי לכל הצרות שבעולם. השומר אחי אנכי?

כך אתה חושב אחי, וכך חשבנו כולנו בכל ימי השואה... אבל אזניך אינן שומעות מה שאתה מוציא מפיך. שאלת, השומר אחי אנכי? ומתוך שאלתך נמצאת התשובה. לו היית אחי ממש — עצם מעצמי ובשר מבשרי — היית אומר בלבך: בזיונו בזיוני, מכאובו מכאובי. אי אפשר היה לך, אסור היה לך, להתחמק מהבעיה ולהשאר בשקט.

כתיב בתורה: לא תעמוד על דם רעך, ובכן הייתי משיב על שאלתך השומר אחי אנכי — ולוא שתשובתי המרה תחדור בתוך נפשך האדישה — לא תשתוק על דם אחיך.

קול דמי אחיך צועקים אליך מן האדמה.
קול נפש אחיך צועק אליך מן המרחקים — כי הדם הוא הנפש.
קול תורתנו הקדושה שאסור לנו ללומדה.
קול תינוקות בבית רבן שאי אפשר לנו ללמדם.
קול תפלתנו הזכה שאין מקום לנו לזעוקה.
הקשב נא לקולנו הדומם.
שמע נא לצעקתנו השקטה.
תגיב נא לקול דמי אחיך.
כי הדם הוא הנפש, והם משחיתים את נפשנו.
הסנה בוער באש, והרי הסנה ברוסיה עומד להיות אכל.

אתה מתחיל להבין, ודמעות כבר יורדות מקצוי עיניך. „אבל מה עלי לעשות" אתה שואל בלחש. „הנני כל כך רחוק ממך, והרי כבד פה אנכי, רק בן אדם אחד וחלש ועיף..."

אחי האהוב, חזק חזק ותתחזק. תצטרך לגשר את המרחק שבינינו בקולך הדורש צדק, בצעקתך הפונה אל מצפון העולם. תריב את ריבנו תדון את דיננו. תרים את לבך בתפלה ופרוש את כפיך לעזרה. חז"ל אמרו: איוב שתק, ועל כן נידון ביסורים. לפי אחד מחכמינו איוב היה שר בביתו של פרעה. הוא שמע את צעקת בני ישראל, ראה את לחץ המצרים, עמד על יד פרעה כאשר הם השליכו ילדים בתוך היאור, ולא הביע אף מלה בתלונה. תוכל בקלות לתאר לעצמך מחשבותיו ברגעים אלו: „מי אנכי שאוכל לשכנע עריץ מוחלט, להפיך חוק ממשלתי? מי אנכי, מה ישועתי, מה כוחי, מה גבורתי, מה אמר לפני פרעה מלך מצרים?"

מכל מקום ואף על פי כן מוסר לנו המשפט ההיסטורי: איוב שתק ונידון ביסורים.

ואחר כך, כאשר סוף סוף הוא פתח את פיו, כאשר הוא קלל את יום לידתו והתחיל להעלות דיבוריו אפילו בנגד הקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו עד ששומעים אנו שאפר יסתום את פיו של איוב, אפילו אז אינו נענש. להיפך הוא לבדו יוצא זכאי מכל חבריו.

רק כאשר הוא שתק הוא נענש.
איוב שתק ונידון ביסורים.

ואחי הנכבד, זכור היטב שאיוב לא היה אחד מאחינו. נכרי היה. בן אומות העולם היה, ועדיין הוא נענש בעד שתיקתו. האם בידך כעת, האם אפשר לך כעת, להשאר בשקט?

ואפילו אם בני אדם לא יקשיבו אליך, אפילו אם הממשלה תאטום את אזניה ותעצים את עיניה, אבינו שבשמים יקשיב וישמע ויראה. הלא חכה הקב"ה לתפלת משה עד שהיה מוכן להציל את עמו ממות. הלא אמר רבונו של עולם לנביאו: „ואתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם — אבל אם לא תניח לי, אם תרים את תפלתך למרום בקושי ובחוזק, ארחם על עמי ושוב אשכון בתוך בני". ובכן משה — כבד הפה וכבד הלשון, הענו והשקט — לא יכול היה להשאר דום. לארבעים יום ולארבעים לילה — מבלי לאכול ומבלי לשתות — עמד לפני כסא הכבוד „ותפסו משה להקב"ה כביכול כאדם שתופס את חברו בבגדו ואמר לפניו: רבונו של עולם, אין אני מניחך עד שתמחל ותסלח לישראל..."

אחי, בשר מבשרי ועצם מעצמי, תקותי האחרונה אתה. קול דמי אחיך צועקים אליך מן המרחקים. עמוד, צעק, פעל. הסנה בוער באש, והרי הסנה ברוסיה עומד להיות אכל...

חֶבֶר בַּטוֹרִים

רב אהרון קרייזר

רב שמעון רם

רב חיים גולעווסקי

רב ישראל וולגלרנטר

רב פסח ריימן

רב חיים צימבוליסט

ד״ר יצחק וולברג

תלמוד ומשנה

ד"ר מאיר הרשקוביץ

ד"ר מנחם ברייאר

ד"ר משה ריגר

הגנך

ד"ר משה כרמלי

רב יחיאל אורליאן

ד"ר אברהם איגוס

ד"ר מאיר חבצלת

פרופ' חיים ליף

הסתדרות עברית

רב יצחק זימר

רב אברהם צימלס

מר אליעזר נויבורגר

ד״ר חיים גרינשטיין

ד״ר יקותיאל אקסלרוד

ד״ר יצחק מרגלית

מר אברהם שטרן

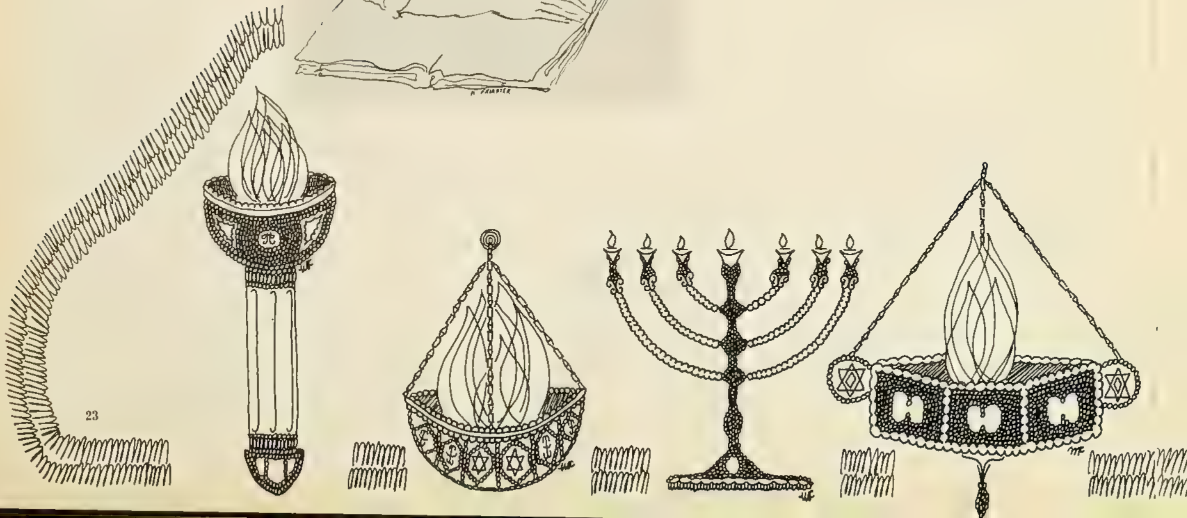
פילוסופיה וחינוך

חזן משה נולמן

רב נחום לאם

תלמיד המסיים

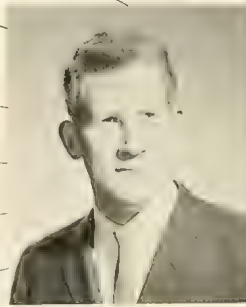

מסיימי תשכ"ה

חיים גולדמאן

פסח אוקן

שמעון אפשטיין

גדליה גוללר

נפתלי גולדשטיין

ירחמיאל גל

יצחק גלר

דוד דויס

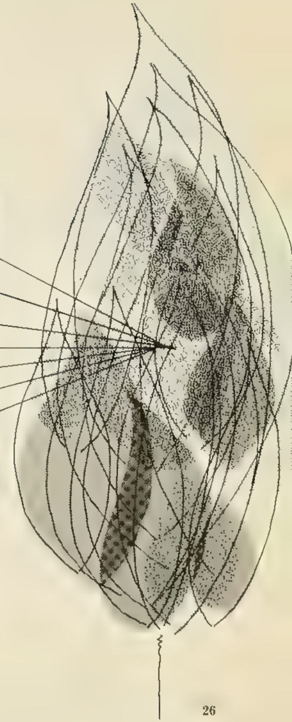
ברוך דיקשטיין

ישראל הורביץ

מיכאל הריס

ישראל הרמלי

משה שפירר

דוב וולפה

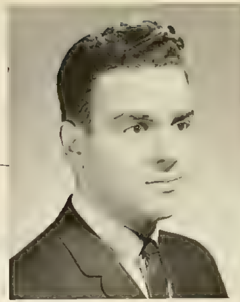

שלמה ווילקמירסקי

שלמה וינר

ירחמיאל חפץ

יצחק טמפלמאן

מרדכי טשערטוק

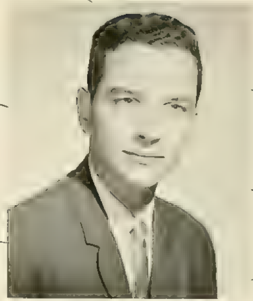

נחמן כץ

יצחק לואיס

לייביל ליפניק

פנחס מורגנשטן

מאיר מאיברוך

שלמה ליפשטיין

דוב מילכמאן

יעקב מיכאליס

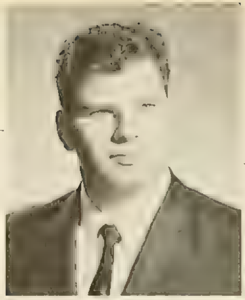

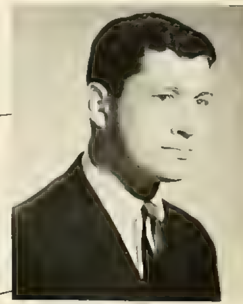
מרדכי מנדל

אליעזר נויבורגר

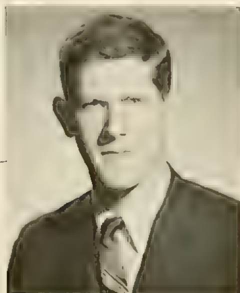
יצחק נוביק

שמעון סילבר

מנחם סמט

יהודה פיינר

משה פעלדמאן

ישעיהו פליטניק

נורי פישר

זאב פרנקלין

שמואל פערל

משה צימר

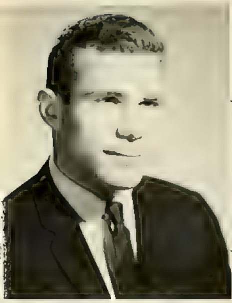

חיים קפלוביץ

זאב קרן

שאול רוטר

בצלאל רוטשטיין

יצחק ריפקין

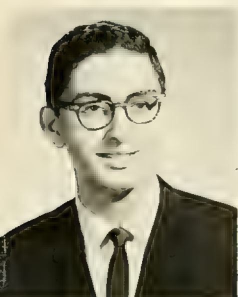
אריה ש

רפאל שולמן

שלום רסקס

ברכיה שטיינבר

משה שושטיין

תשכ"ג

תשכ"ד

והתלמידים המצטיינים בבית מדרש למורים של ישיבה אוניברסיטה

תשכ"ה

מסיימי

אשר אהרון

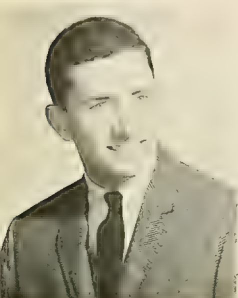
שמואל אטינסוסר

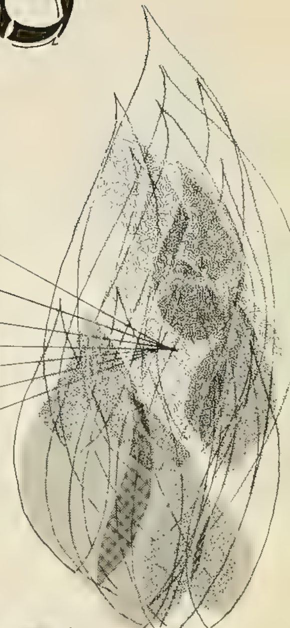
אריה אלקסנדו

דב בנדו

אליהו בערנשטיי

תשכ"ד

יצחק ברמן

פעלק בראדי

ליפע בראנדוויין

עזרא גודמאן

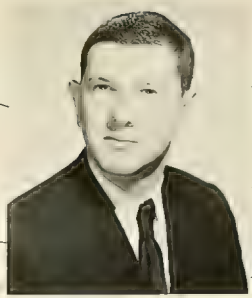

מיכאל גודמאן

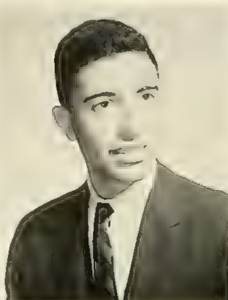
טוביה גבריאל

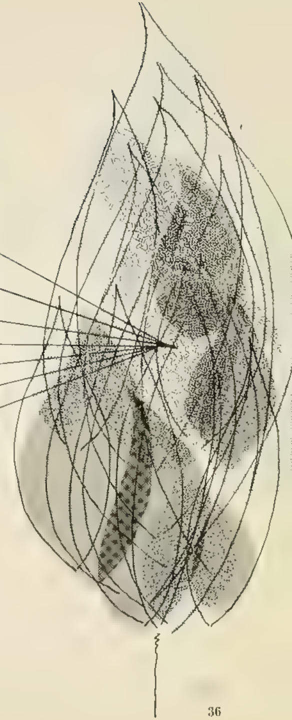

צבי גרשאן

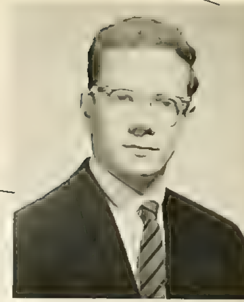

יצחק געללער

דוד גורדין

שכנא דרעסין

רזיאל דרוקר

אברהם הוכשטיין

פסח הורוויץ

צבי וואלינעץ

מיכאל ווייז

מנחם וויעט

פנחס ורבל

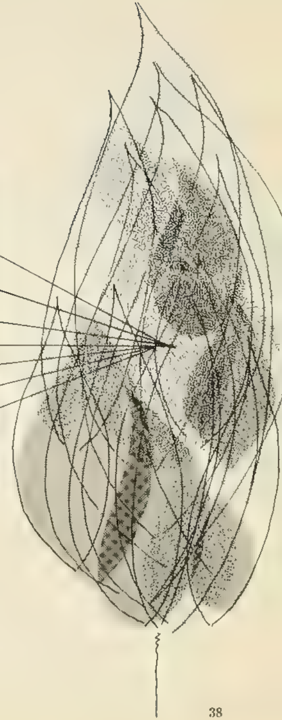

אברהם ורטנתיל

דוב חזן

יעקב חנהיס

יצחק טרייטעל

שרגא יוסאוויץ

חנוך יעקובסון

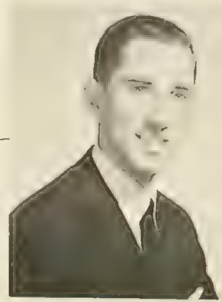
שמואל כהן

יעקב לבנברן

אברהם לובר

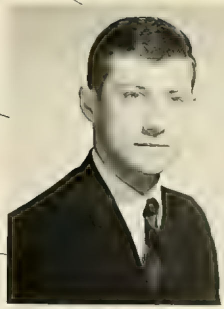
אליעזר לוויט

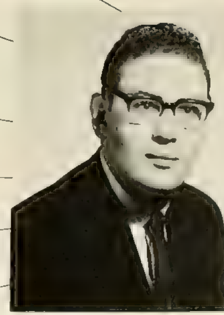
שלמה יעקוביץ

שמואל מל י

דן לנדסמן

יוסף לוריא

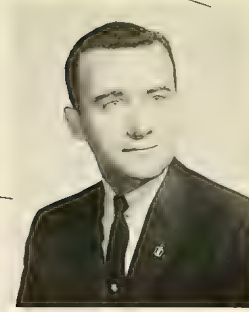

שמעון נויבארט

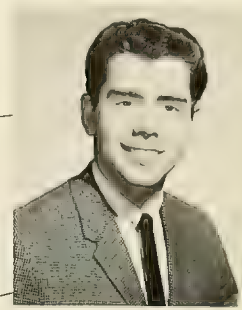
אברהם מרגולת

אברהם סטעקלער

שלום סיגל

גבריאל עפשטיין

דב פאניש

יונה פולד

מיכאל פזניק

שאול פרסטוסקי

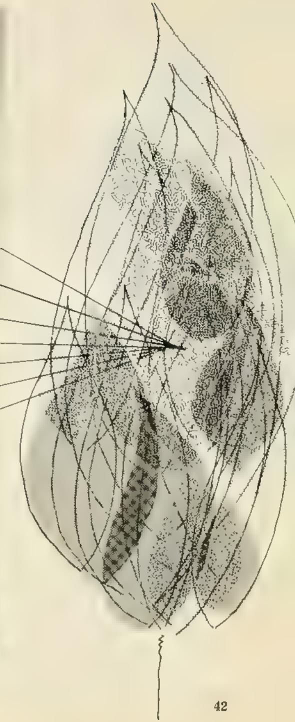

חנוך פרידמן

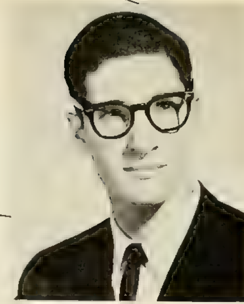

שמחה פס

שמואל שיממעל

משה רייפמאן

ישראל קאפלאן

חיים שכנוביץ

יצחק שלוסיל

שאול שנאלל

יעקב שנקר

נחמן שמעון

דב שרייבר

יעקב שרעק

עת לעשות

מאת מיכאל הרים

במאמר זה אעמיד בקצרה על הפעולות שנערכו השנה במסגרת בית המדרש למורים. במשך שנת הלימודים נערכה ונסתיימה סקירת מערכת הלימודים, נוהלו אסיפות וחגיגות, וקויימה מסיבת בוגרי בית המדרש למורים. גם השנה נשלחו תלמידים מבית המדרש לשם לימודים בישראל, ובזירה המקומית גברה ההתענינות בפעולות ארגון התלמידים.

אין בדעתי להיכנס לפרטי פעולות חבר התלמידים והקשור בכך מאחר ותיאור היחס החמים והלבבי ששרר בין ד״ר גרינשטיין וועד התלמידים בלבד, עלול לשמש נושא למאמר ארוך.

אנצל אם כן הזדמנות זו, שהיא למעשה האחרונה בה ניתנת לי האפשרות לפנות אליכם, לשם העלאת הבעיה החמורה ביותר הניצבת בפני הקהילה היהודית בהווה.

מדובר רבות לאחרונה על ה„יהודי האמריקני ההולך ונעלם" ועל סכנת ההתבוללות המאימת על קיום היהדות. הבעיה איננה רק עצירת ההתבוללות, אלא הבאה לתהליך הפוך של החדרת והפצת ערכי היהדות בעם. לא מזמן נערכה אסיפת היסוד של ארגון מתנדבים למלחמה בהתבוללות בו נוטלים חלק פעיל בני ישיבה אוניברסיטה בשיתוף פעולה עם אגודות ומוסדות שונים. בין השאר פועלים חברי הארגון בקרב מסיימי בתי הספר השונים במטרה להביא לכך שאותם מסיימים ימשיכו את חוק לימודיהם בישיבה תיכונית, ואח״כ במכללת הישיבה.

אנו מסיימי בית המדרש למורים רואים בכך דוגמה נאה להשגת המטרה העומדת בפנינו, והיא הצלת העם היהודי, ואם מדובר בהצלת העם היהודי, עיקרה של פעולה זו צריך להיעשות בקרב הנער שהוא עתיד האומה, ויש לעשות זאת באמצעים של חינוך והדרכה.

החינוך אם כן, הוא הגורם המכריע ביותר בעתיד הקהילה היהודית, ולו אנו צריכים להתמסר בלב ונפש בגוף וברוח, בתמיכה רוחנית וגם בתמיכה חמרית וכספית.

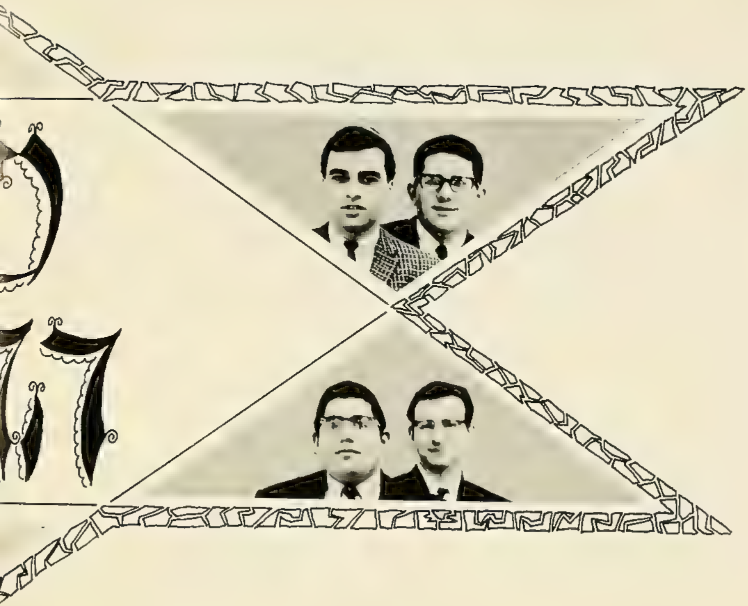
כבוגרי בית המדרש למורים נקדיש את כל מאמצינו לחינוך הנער היהודי ונשתדל להקנות לו את ערכי היהדות שעל ברכיה חונכנו ובכך נתרום את חלקנו להבטחת עתידו של העם היהודי.

כיצרן והעסקנו

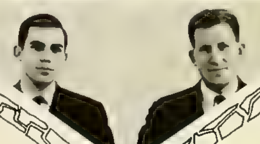
מיכאל הריס, נשיא
יצחק ניביק, סגן נשיא
משה שפירר, מזכיר

ועצת
למידים

ועד מערכת ה.נ׳ד

גדילה גוללר, עורך ראשי תשכ״ה

משה פעלדמאן, עורך ראשי תשכ״ה

שאול רוטר, עורך ראשי תשכ״ד

רפאל שולמן, מנהל עסק

שמיאל פערל, מנרל עסק

בית מדרש
בארץ ישראל

KOL SIMCHA
KOL SIMCHA

חגיגת
חנוכה

ועד החגיגות

משה שושטיין, יצחק האגלער, שמואל פערל

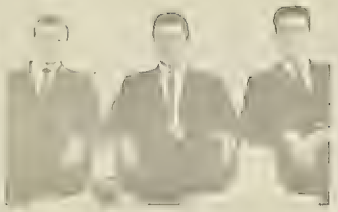
יושב ראש
סעודת המסיימים

מנחם סמט

ועד הבחירות

יצחק טמפלמאן, יצחק ריפקין, מרדכי טברסקי

ועד עריכת התכנית

שלום רסקס בנימין לוי, שמואל קאזלו, נחום מסקין

ועד התחוקה

ישראל זשאביטסקי, דוד גיטלר
יצחק שפילר, יהודה פיק, בנימין לוי

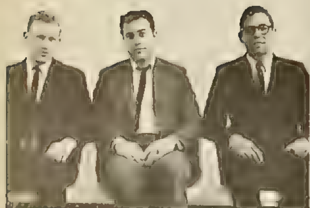
ועד הפרסים

שמעון אפשטין   יהודה פיק

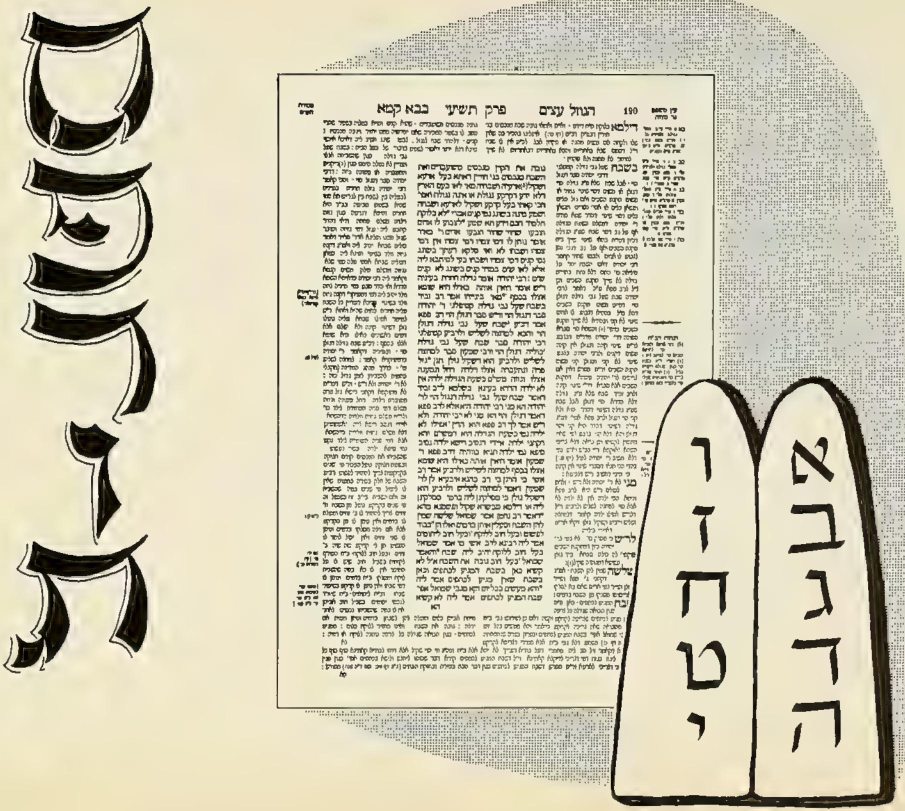
יושב ראש
ועד האסיפות

צבי סלב

בית דין

גדליה זיסקייט, שלמה ליפשטין, משולם עפשטיין

190 הגוזל עצים פרק תשיעי בבא קמא
א ב ג ד ה
ו ז ח ט י

דרכו של משורר עברי

(לשירתו של אברהם ברוידס)

מאת פרופ' ח. ליף

א

אברהם ברוידס היה כבן שש עשרה כשבא לארץ־ישראל. קדמו לעלייתו שנות מלחמה, רעב וחורבן. אלה היו ימי העלייה השלישית, עליית פליטי החרב והמצוקה, אך גם של התלהבות ודריכות חלוצית, של כיבוש עבודה ובנין מולדת.

ברוידס עבר את הנסיונות הקשים, ועתים המרים, של עבודה מפרכת את הגוף ושל ימי אבטלה וחרפת רעב. אך רוחו של העלם לא נפל בקרבו. אף בימים הקשים ביותר לא אמר נואש וחכר את יעדו כבונה מולדת וחברה עברית חדשה המיוסדת על מיטב החזון היהודי והאנושי.

ליעוד זה הקדיש ברוידס את שירתו. אף כי לא עשאה שופר לסיסמות מפוצצות ולמטרות תעמולניות. הוא גם לא הושפע ביותר מחבורת הפייטנים בארץ אז כאברהם שלונסקי, יצחק למדן, אורי צבי גרינברג, אביגדור המאירי ואחרים, שסללו דרכים חדשות לשירה העברית, אלא כבש לו את שביל־היחיד שלו. ב„בתלם" — שם קובץ שיריו הראשון — נישא קולו הפיוטי החרישי, הישר והפשוט ורצוף „אמונים" (שם קובץ שירים אחר של המשורר), בתוך יתר הקולות הרמים והרועשים יותר של המשוררים העברים על אדמת המולדת.

השירים בקבצים הקטנים והצנועים שהופיעו בכל שנתים, או שלשתים מתרצ"א—תש"ו: „בתלם", „אשנב", „מבית", „אמונים", „קול", „לעד" ו„בצר", ולבסוף בקיבוצם בספר הגדול „מאדם לאדם" (בהוצאת „מוסד ביאליק" בשנת תש"ח) — השירים הללו הם ציוני־דרך לנסיונות חייו של המשורר, לחוויותיו ולהגותו באותם הימים שהמציאות המרה והחזון הנשגב הלכו שלובי זרוע. המשורר לא הסיח את דעתו מן ה„קטנות" — לבטיו של האדם ומאבקו עם פגעי השעה, עמלו ויגיעתו למצוא את לחמו — ביום „הגדולות" של הנחת היסודות לתקומת העם והמולדת. ברוידס נתן בשירתו זו ביטוי להלך־נפשם של כל חבריו ושותפיו לעמל ולסבל, לאדם שעול החיים מעיק עליו:

כותנתי הספוג לאנקת בשרי
הנרצע לטיט ולבנים;
כותנתי דולפה מרי היגע
בצנחי שבור אונים.

שורות אלה לא לשם מליצה ותפארת־הרושם נכתבו, אלא נובעות הן משרשי חוויותיו של המשורר, מנסיונות חייו הממשיים. ווזכרני, לפני כחמש שנים, בביקורי הראשון בארץ, התהלכתי עם המשורר בקירבת כיכר דיזנגוף בערב קיץ חמים. נימת־הזכרונות התפעמה בו, המקום והשעה גרמו לגילוי הלב ולהשתפכותה של הנפש. „כאן", עמד רגע והורה באצבעו, „לכאן גילגלתי את מריצתי גדושת־ הלבנים להקמת הבנין הזה... וכל הסביבה הבנוייה הזאת היתה אז כולה—חולִ־ חול,־ אבנים ומאירות תנים..."

שירת העבודה של ברוידס היא גם שירה אנושית עתים מתמרדת ועתים משחררת, אך תמיד מרעידה את נימי הלב ומשתפת אותנו ביסורי זולתנו. הנעימה הסוציאלית בשירתו אינה של קיבלנה בלבד, כי „הזיעה המרה" שמתקשרת

לקשר קודח, לקשר מרדים
של חיל עבדים —

היא גם משמשת תכלית חיונית, והיא „תבהוק כפנינים בכתר מלוכה" ובזכותה גם העולם קיים ומתקיים:

הזיעה המרה, הזיעה הסחוטה,
לחם הארץ ינוב בזכותה,
זכות חסדים, זכות נחמות,
של בן-אדמות

לב המשורר — ולבנו עמו — יוצא לילדים הנענים, הגלמודים והרעבים. שירים אלה על אף הנעימה הדמומה והכבושה, זועקת היא באלפי קולות של מחאה על העוול, האדישות ואי־השויון השוררים בעולם. המשורר מזדהה ואנחנו עמו, עם „ילדי השווקים" העלובים ונעלבים, ובלב מי מאתנו לא יתעורר הרצון להגיש להם „ככר לחם עגול ומחייך"?

בכמה משיריו שר ברוידס את שירי האושר והדל של קן המשפחה אושר מהול בצער. המשורר מעלה בהם קווי הניגוד הדקים ויחסי האהבה העדינים והענוגים שבין בן להוריו, בין בעל לאשתו ולבין אב לילדו.

ב

ברוידס חי ושר את המקום ואת הזמן. נפשו קשורה בנפש המולדת, בארץ ובבניה, האדם והמולדת דבוקים בתקוות־נחמה אחת:

כל עוד ראש אילן בארץ יוריק —
אדם לא לתוהו, יומו לא לריק.

המשורר ער ורגיש למאורעות הזמן, במולדת ובגולה. בקובץ השירים „לעד", שיצא בשנת תש"ג, בעצם התבערה הגדולה והנוראה של מלחמת העולם השנייה, הוא משתף את עצמו לסבל אחיו המעונים באירופה העקובה מדם. אין בשירים האלה זעם וחירוק־שיניים. יגון כבוש ותפילת־לחש מציינים גם שירה זו, כאת שירת סבל היחיד שלו. המשורר מכיר, כי „בעת רעמת תותחים יאנקו בנות השיר", ומה כי יגביה את קולו? בעניוות בלתי־עשויה הוא מבטא את דלות כוחו לעומת ההתרחשויות המבהילות:

מה לא הוגד
כי עוד אוסיף דברים?
אני נכלם
ניצב על הקברים.

כאחד הפייטנים מימי קדם, ששירתם מסתיימת בנעימת סליחה וחנינה, כאילו יהרהרו חרטה על שנתפסו בשעת צערם להטחה כלפי מעלה, כך גם ברוידס חוזר בו מזעמו ומתנה את כאבו בשירים רוגשים־כאובים. הוא מאזין לקול דמי אחיו הצועקים אליו מעבר לימים והקול מגיע ומחריד את נפשו אף בשלוות העיר התכולה על שפת ים התיכון:

ובכל הדרכים
לקראתי ואלי
נגררים, משועים
יתומי־עוללי

ג

כעבור שנים מספר הועמד העם בציון לפני ההכרעה ההיסטורית. המאבק עם השלטון הבריטי — שקדם לו בשנות תרצ"ו־תרצ"ט האירב הערבי הפורע־הפרוע — היו ימי „נורא־הוד" לישוב היהודי. המאבק הזה דרש קרבנות. הדור הצעיר בארץ התנסה בנסיונות הקשים ויצא מהם מעוטר זר גבורה וניצחון. אך גדול ורב היה המחיר אשר הוקרב על מזבח העצמאות והשיחרור הלאומי. הניצחון על השלטון הזר ועל השכן הנוטר ונוקם עלה בדם אלפי בנים ובנות.

ברוידס שיתף את שירתו למאבק ונתן לו את מיטב הגיגו. הוא שר את פלא דור־הגבורים, אשר צמח בארץ, אלה הנערים והנערות שהגישו לעם היהודי את המדינה על „טס הכסף״:

נערי, אשר צמזתיך בארץ־המור —
אתה לי מזמור!...
נערי, אשר נגלית בסנה הבוער —
אתה לי פאר!..
נערי, אשר פרצת יקוד וחרוך —
אתה לי ברוך!

והנה התרחש הנס, המדינה קמה ואין בעל הנס מכיר כמעט בניסו. המדינה היתה לדבר של חולין. אולם המולדת העברית — הוד קדומים מרחף עליה המנבא גם עתידות גדולים, אם גם סתומים וכמוסים. וראה זה פלא: שירתו של ברוידס נתחדשה־נתעצמה לאחר שניסתמנו כל קווי־אופייה וכאילו נסגר מעגלה. והנה לפתע פתאום פרץ המשורר את המעגל בכח לא־צפוי במחזורי שירים על סדום, צפת, מצדה ובשירות עין־גדי בספריו „לקראת השחר הגנוז״ ובספר־שיריו החדש „לארץ המוקד״. ראיית המשורר את הנוף נתעמקה, הניב נתעצם־„הסתלע״ והתיאור נתגוון וחוסן והוד לו. מפנה חדש הוא זה בשירת ברוידס שדורש דיון מיוחד ושעתו בו תבוא.

בעקבי „מצדה״

מאת אברהם ברוידס

את הדברים האלה סיפר המשורר הידוע, אברהם ברוידס, בבקרו במחלקה 5, בשעור לעברית של פרופ׳ ליף, לפני כשנתים. המשורר בא אז לביקור קצר באמריקה. הוא העלה את הדברים בכתב ושלחם מן הארץ והקדישם במיוחד ל„ניר״. — המערכת

בהזדמנות זו, לעת עיונכם במסכת „מסדה״ ליצחק למדן, הרשוני־נא לספר מעשה שהיה בי באחת מן ההעפלות אל מצדה.

הדבר קרה בשעתו, בחודש ניסן, הוא מועד הזכרון לנפילתם הטראגית של גבורי מצדה. השתתפתי בסיור־חלוצים ולאחר טילטול מוגיע בדרך משובשת הגענו בסמוך למערת סדום ושם קבענו חניה. הגיחה שעת ערב. ים המלח האפיר ורבץ במלוא כבדו מול הרי מואב. מסביב העיקה דממה חשודה, דממת־ישימון.

בני החבורה התישבו על הקרקע המסולעת, התירו תרמיליהם, הוציאו מנת מזונם וסעדו. בינתים פשטה אפלה וצינת המדבר חדרה לעצמות. נמצאו כמה בחורים זריזים, שהעלו מדורה להתחמם כנגדה. אף התקינו מין לפיד ונכנסו למערה החשכה, שהטילה אימה. שוטטנו בין סלעיה הענקיים, שניתלו בנס ועשויים היו בכל דקה להינתק ולמעכנו כליל.

— — הואיל והתכוננתי לעליה הקשה בהר, עשיתי מאמץ לנמנם ולנוח, אך לשוא. כך נזדחל הלילה, עד שניתן האות להיערך ולהיכון לקראת ההעפלה.

בשעה ארבע כבר ניצבנו מול גרש ההר ובטרם יעלה השחר התחלנו לצעוד. ככל שהגבהנו בינות לאבנים נתרבו הפיתולים והמשעול הצטמצם ונעשה צר ביותר. הלכנו בשורה ערפית ושתקנו.

לדאבוני ארחתי הפעם כאחד אלמוני לקבוצת הצועדים ולא היה לידי חבר וידיד קרוב. פתאום חשתי ליאות גדולה ונעצרתי. תוך עמידה הסתכלתי להנאתי בנוף המרהיב והקוסם. שכחתי לגמרי, כי הסתכלות זו אסורה בהחלט. ראשי נסתחרר וברכי פקו מיד. בינתים עברו ונעלמו האנשים ונשארתי לבדי. לא תפסתי את חומרת המצב. מילא — אמרתי לעצמי — בודאי אשיגם. אך טעיתי. רגלי נתרעדו ולא נשמעו לי. נאלצתי, איפוא, להשתפל ולכרוע. דחקתי את פני אל הסלעים. נצמדתי לאבן. אוי לי אם אוסיף להציץ לעבר גילויי ההוד בערבה המדברית. ראשי המסוחרר לא יוכל לשאת ביפעה המסנוורת. מה לעשות? כמה זמן אפשר לעמוד במיבחן המתעתע הזה? מדי פעם, בהחבא, זרקתי מבט אלכסוני למרחב המצודד, ונצטיירו לי היכלי־סוד רוחפים באויר. השמים נתלקחו בזהרם התכול, הבהיר. השמש כבר עלתה בעוז וכהדר. החום גבר. ולפתע, מלמעלה, חג מין עוף קדורני ומבעית. זה נשר המשחר לטרפו. פחד תקפני. שמא יעוט עלי ויתקע בי חרטומו החד... אולי נחש ארסי מסתתר ואורב מקרוב... שמא ליסטים יקפוץ ויקטלני באין שומע ועד לאנחתי האחרונה...

רעד מוזר הוטל בקרבי. זיעה קרה כסתני, ופקדה אותי מין תחושה אשר כמותה לא ידעתי. כאילו קול נעלם ליחש ומשך אחריו. זהו קול התהום הכושפת והמפתה להתגלגל אליה, המזמינה לצלול מטה, הקוראת להזדווג עמה, להיבלע בה. המשיכה התהומית הזאת, כמעט אופי אירוטי היה לה, עשתה בלהטים ומתחה מאוד.

אספתי שארית כוחי והתאמצתי להתגבר. פסוק מספר תהלים עלה בזכרוני ועודדני. גם זה לטובה. עדיין לא אבדו עשתונותי.

פתאום קלטתי הד צעדים. צעיר וצעירה קרבים ובאים. זוג משוטטים בנתיבי הארץ. שניהם חמושי רובים. הם נתקלו בי ונדהמו לראותני מוטל כמתעלף. הגישו אל פי את המימיה. לגמתי במילמול שמחה והודיה ומציאותם במחיצתי נפחה בי רוח־חיים. נסתייעתי בעזרתם האדיבה ונצלתי מסכנת דירדור וכליון.

* * *

— — — כיום נתצבו מדרגות למצדה והעליה נעשתה קלה יותר, אנושית יותר. המשלחת הארכיאולוגית בראשתו של יגאל ידין התקינה גישה נוחה אל המצודה ההיסטורית. גם אכסניה לאורחים ולתיירים הוקמה למרגלות מצדה.

אנו חוזרים ומתודעים אל המדבר רב השגב. מנצחים ומחדשים בריתנו עם עלילות עברנו הקדום ותרועת התקומה והגאולה נשאת בחלל שישי הצוקים התלולים, צוקי ארץ מצדה.

עם ישראל על פרשת דרכים

מאת ש. רוטר

מטבעה של ההיסטוריה הוא, שהנה מורכבת מחוליות רצופות של אירועים ושרשרת בלתי פוסקת של מעשים ותהליכים, שכל אחד מהם הוא תולדה של קודמו ותוצאתו נעוצה ברציפות שתחילתה בנבכי העבר והמשכה בין ערפילי העתיד הכמוס. בשל הרציפות ההיסטורית הבלתי נפסקת והמשכה המתמיד, לובשת משמעותן של נקודות מפנה ופרשות דרכים היסטוריות, חשיבות מיוחדת, מאחר והן מהוות גורם חשוב ביותר בעיצוב גיבוש או שינוי תהליכים היסטוריים. על מנת לעמוד על שינויי תהליכים הבאים בעקבותיו של מפנה היסטורי, אנו צריכים לרוב את מרחק הזמן כדי לעמוד על טיבם ומשמעותם, כי בהווה אנו דומים למהלך ביער עבות אשר מפאת ריבוי העצים אינו רואה אלא חלק קטן מן היער. מבחינה זו דומה בעל החוש ההיסטורי לסייר אשר חושיו מדריכים אותו ביער והוא מוצא את דרכו בין סבכיו.

לאור דברים אלה ברור כי איננו יכולים לקבוע בודאות דברים רבים לגבי ההווה שבו אנו חיים וקשה לנו לנבא מה צורה תהיה לתהליכיו השונים. עם זאת יכולים אנו לקבוע שהווה זה הנו בבחינת תקופת מעבר היסטורית המאחדת בקרבה סיום של תקופה אחת ותחילתה של תקופה אחרת, ומבחינה זו נמצאים אנו על פרשת דרכים היסטורית ששבילים רבים לה הנפוצים לכיוונים שונים.

דובר בספרותנו רבות על דור זה שהוא האחרון לשעבוד וראשון לגאולה ואכן שעבוד וגאולה משמשים בערבוביה בדור זה כשם שמשמשים בו בערבוביה הרג והרס וחורבן בתחילתו תקומה ניצחון ובנין בסופו, כאשר חורבן ובנין הולכים שלובי זרוע לעיתים.

דור זה חזה חורבנן של קהילות ישראל ע״י הרוצחים הגרמניים ימח שמם, שערכו בעמנו את הטבח הגדול ביותר בדברי אדם. אך גם זכה דור זה וחזה בהקמת המדינה ותחילת תהליך הגאולה. וכך בעת ובעונה וכמעט במקביל חרבה בתקופתנו יצירה של דורות בנפול יהדות אירופה ביד צר, והוקמה יצירה שיוחלה וצופתה מדורי דורות, עם קום המדינה.

נוסף לחורבן הפיזי חרבו בימינו גם מסגרות חברתיות ותרבותיות שהיו קיימות מדורי דורות, וגותצו ערכים מקובלים ומושרשים מימים ימימה. בעת ובעונה אחת, נוצרו ערכים, גובשו מסגרות חברתיות ותרבותיות ונתקנו דפוסים חדשים, מהם תוצאת ההווה ומהם המשך בלתי אמצעי מן העבר.

וכך משתזרים חורבן ויצירה, יצירה כדי למנוע חורבן, יצירה על מנת להציל מן החורבן ויצירה על מנת לבנות מחדש ולשקם על גבי החורבן. אש החורבן הופכת לאש המרד, ומאכולת השריפה ללפיד תקוה וגבורה שבעקבותיהן קמה המדינה.

ואם תחילתה של תקופה דומה לסערה — סערת החורבן והניצחון — הרי המשכה בהווה דומה לשקט שלאחר הסערה ואכן כרגע נמצאים אנו בתקופה של שקט שלא נודע כמוהו מזה שנים.

מדינת ישראל מתפתחת ומשגשגת, קולטת עליה ומרחיבה את תחומי הפיתוח לכל שטח משטחי החיים במולדת הנבנית. יהדות העולם החפשי נתונה בשפע כלכלי ובנוחיות חברתית ושגשוג תרבותי. אף יהדות מסך הברזל נהנית מיחס טוב יותר, ומבחינה רשמית לפחות, זכאים היהודים שם לזכויות שוות.

במבט ראשון נראים פני הדברים כמתאימים ללשון הפסוק „איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו״, המתאר מצב של שקט ושלווה המלווה בשגשוג כלכלי ועצמאות מלאה. תקופות מעין אלה של שלווה וביטחון הן מועטות וקצרות בדברי ימי עמנו עד שהמושג של „איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו״ מבטא מצב מיוחל של קיום אורח חיים תקין ומאושר ללא הפרעות מבחוץ. האם באמת הגענו למצב מעין זה? לכאורה כן, לכאורה הכל שפיר כי לראשונה מזה דורות שטה ספינת האומה על מי מנוחות והשקט והשלווה שוררים במשכנות יעקב.

אך למעשה אין הדבר כן, כי מבעד למסך השקט והשלווה נשמעים קולותיהם של מאורעות שאינם באים בקול רעש גדול כי אם בקול דממה דקה, ועומדים עליהם רק נבוני לחש ומקשיבי בזהירות. והללו אין דעתם נוחה מן השקט הצופן בחובו סכנות חדשות.

השקט הנסוך על פני שדות הצפון וקיבוצי הגבול הסורי מופר מידי פעם ברעם המקלעים הסוריים המכוונים נגד עובדי אדמה ישראליים.

השקט הכפוי על יהודי רוסיה מופר מידי פעם בקול אנקתם הנישאת במיסתרים בקול לחש שאינו נשמע למרחוק אלא לכואבים את כאב אחיהם ומצטערים אתם במכאובם על שאין להם לא מצה ולא סידור, לא תפילין ולא ספר עברי לחנך בו את ילדיהם.

השקט המלווה באדישות שבצילם אוכלת ההתבוללות בכל פה ביהדות ארה״ב וארצות המערב מופר מידי פעם ע״י זעקות האתראה מפיהם של נאמני ישראל שלבם חרד לעתיד האומה.

השקט היחסי בגבול הישראלי מכסה על מזימת השמדה המתרקמת הרחק מעבר לגבול, השקט המאונס של יהודי רוסיה מכסה על הסכנה המרחפת על עצם קיומם, והשקט שבה מתקבלת ההתבוללות בעולם המערבי

מכסה על סכנת ההתבוללות, ורק נבוני לחש הם אלה השומעים את המית צערה של תורה על בניה שעזבוה ועל ההתבוללות האוכלת בהם בכל פה.

כל אחד יכול לשמוע את הרעש אך לשמוע את השקט מסוגלים אך מעטים, ולכן מעטים ביום הם השומעים והמקשיבים בלב חרד לקולה של הדממה העוטפת במסך של שתיקה שלווה את פרשת הדרכים שבה אנו נמצאים, העוטפת במסך של אשליה ששקט זה הוא בר קיימא ואינו מסתיר בחביונו סכנות נוראות.

והרי תחילתה של תקופה זו מתריעה על ההווה ושואלת, האם שכחנו כבר כי מאחורי מסך השתיקה והאדישות של אומות העולם הובלו לטבח יקירי נפשנו?

האם ניתן לשקט של אשליה להשתרר על חיינו ולחשפם לסכנות חדשית?

בידינו, דור ההווה של העם היהודי נתון המפתח לגורל האומה ועלינו להשיב את תשובתנו במעשים, במלחמה בהתבוללות, במאבק למען יהודי ארצות המצוקה, ובמאבק על קיומה שלמיתה בטחונה ושגשוגה של המדינה.

בידינו לקרוע את מסך השתיקה והארישות האופפים את פרשת הדרכים ההיסטורית שכרגע אנו עוברים בה ועלינו לעשות זאת למען לא יפיצו התועים בדרך לא דרך ובשבילים שסופם נעוץ בהתבוללות ואבדון.

אם נתרום כל אחד את חלקו ונושיט את ידינו לעזרה בלב שלם, נזכה לעבור בשלום את פרשת הדרכים הזו על כל סכנותיה ואז יהפוך החזון המיוחל של „איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו" למציאות.

נאום שרת החוץ מרת גולדה מאיר
בביקורה בישיבה אוניברסיטה

שלום וערב טוב, (בעברית, ואח"כ מיד ממשיכה באנגלית). קהל זה מעורר בי התרגשות. באתי לכאן ישר מהאו"מ, וההקדמה לדברי היתה בבחינת זעזוע ששוב אינני צריכה לשמוע לשכנינו באו"ם המדברים ב„לשון קצת אחרת". זכות היא לי להיות כאן. זהו קהל צעיר ואני יודעת שאני יכולה לדבר אליכם בעברית — (מחיאות כפיים). הייתי עושה זאת כי טבעי ותענוג לדבר עברית בניו יורק. כן אני עייפה מלדבר אנגלית כל היום. אבל עוד יש בניכר כמה וכמה שאינם מבינים עברית ולכן אדבר באנגלית בתקוה שבפעם הבאה שיב לא יהיה צורך בכך.

מי שרוצה לדון ביחסי החוץ של ישראל צריך לתת דעתו על דבר אחד: הרבה יחסים משתנים והולכים, וכמה משתנים מיד, אולם דבר אחד אף פעם לא ישתנה והיא העובדה שתהיה רק מדינה יהודית אחת במשפחת העמים ובאו"ם — בו מקופל כל העולם במקום אחד. בדרך הטבע איננו חלק של שום משפחת־עמים. כל עם אחר שייך למשפחת־עמים והוא חלק מקבוצה; למשל ארצות דרום אמריקה — מאוחדות ע"י שפה, קשרי־דם והיסטוריה משותפת. ארצית חבר העמים קשורות ע"י שפה ואינטרסים אחרים. ואם כי יכולים להיות נגודים מעשיים ביניהם הרי בדרך כלל יש ביניהם הסכמה, והפתעה היא אם אינם נוהגים כך. הוא הדין לגבי ארצות בנלוכס, ארצות „קהיליית העמים" הצרפתית (דוברי הצרפתית), ארצות סקנדינביה, והמוסלמים — אשר תודה לאל אינם תמיד חושבים ועושים הכל במאוחד. אך אנו עם לבדד ישכון, בשפה ובדת. אנו יכולים להיות מאומצים לתוך משפחה אך אין לנו משפחה טבעית. וזו נקודה חשובה. אם זוכרים זאת אז אפשר להעריך מה המכשולים העומדים בדרכה, ומה שישראל השיגה בעצוב יחסים עם מדינות. זהו מצבנו, זהו הבסיס ונקודת המוצא.

במה אנו רוצים? בדברים שאינם מיוחדים לישראל דווקא — למשל: בעיית הבטחון איננה מיוחדת רק לישראל. אני זוכרת נשיא של אחת המדינות החדשות שבא לבקר אותנו ובן גוריון שאל אותו: לשם מה אתה רוצה בצבא? והוא ענה — למען היוקרה־הפרסטיז'ה. כלומר: יש לו מזל. אך בדרך כלל צריך צבא לשם הגנה. אנו העם היחידי בעולם שעליו מכריזים בפומבי שהוא מועמד להשמדה, בעתונות, ברדיו, בדברי רמטכ"לים וראשי מדינות ואפילו באו"ם, בצורה ברורה ומפורשת אומרים כי חברה אחת מסויימת מתוך 111 החברות באו"ם לא היתה צריכה להולד, לא צריכה להתקיים ולא תתקיים. סכסוך שכנים גם הוא איננו דבר מיוחד לישראל. אך מעולם לא אמרה שום מדינה כי הפתרון היחיד לחסול סכסוכים הוא ע"י השמדה. בכך אנו בודדים ומיוחדים. אין צורך להזכיר לכם שזו אולי הישיבה הראשונה של עצרת האו"ם שבה לא נשמעו דברים חריפים מאד. אך מעולם לא אמר נציג אמריקני שהאידיאל האמריקני הוא להרוס את רוסיה והרוסים לא אמרו כך על ארה"ב.

אדרבא, כל אחד מנסה להוכיח שהדרך היא דו־קיום בשלום ולא הריסה. אך אנו נתונים במצב שאנשינו נהרגים ומדינתנו בסכנת הריסה ע"י שכנינו. לכן עניון הבטחון אצלנו קשור ביחסי החוץ יותר מאשר בכל מדינה אחרת. לא יכול להיות קשר בינינו למדינה אחרת שאיננה מבינה ואוהדת את ענין קיום המדינה ובטחונה. אף פעם לא היה במדיניות הישראלית דבר חשוב מן הרצון בשלום. אנו היחידים, בעולם כולו, היודעים מה פרוש ההיפך משלום — מלחמה. ואין בימינו אומה שתוכל לנצח במלחמה או שתוכל להרשות לעצמה לפתוח במלחמה. Every Winner Looses כל מנצח מפסיד. אבל לגבינו, בנפשנו הוא וישראל צריכה לשלום ורוצה בשלום, בעולם ובאזור; וכל הממשלות שקמו בישראל, ומפלגות הקואליציה מאוחדות בדבר אחד, והוא המדיניות של ישראל: לקיים יחסי חברות עם כל מדינה בעולם, תהא מדיניות הפנים שלה אשר תהא לקיום שלום בינה לבין שכניה, ולהיות מספיק חזקה בכל עת כדי להדוף התקפה אם תבוא, להיות חזקה במדה מספקת כדי להרתיע אפילו מרצון להתקפה. נאצר אמר שאסור שהטרגדיה של 1948 תחזור ולכן צריך אמנם להרוס את ישראל אבל רק ברגע שיהיה מוכן לכך. ברור בהחלט שאסור שרגע כזה יבוא. בעייתנו הראשית היא שכנינו. הם שמו עלינו מצור. בתחילה בשטח הדיפלומטי עשו מאמצים ששום מדינה לא תכיר בנו ולא תקשור אתנו יחסים. ואל תשכחו: אנו בודדים והם רבים ויש אחרים שבאופן טבעי הולכים אתם. כן נסו לסגור עלינו ביבשה ובים. חסמו את תעלת סואץ. הגבול הידידותי היחידי שלנו היא הים. זהו הפתח לעולם, ליהודים. אנו יודעים שלנאצר יש הרבה צוללות ואנו יודעים שגבול זה יכול להפוך לעוין, לא מטבע ברייתו אלא בגלל גורם חיצוני. לכן, שעה שעמים אחרים מחפשים ידידים לנוחיותם, הרי לנו זהו צורך חיוני. השאלה היתה האם יצליחו אויבינו לבודד אותנו בין חומות אלה או שנוכל להצליח ולצאת מהסגר ולחפש ידידים במרחק. ואני יכולה לומר לכם שאין יבשת שלישראל אין בה חברים, שגרירים, דגל ישראל, וכן אין יבשת שאינה מיוצגת בישראל וכל דגל זר מתנופף בה.

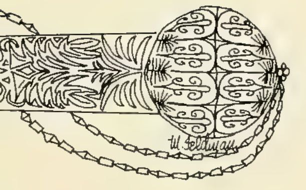
אני רוצה שתדעו על משהו שבודאי שמעתם עליו ויודעים עליו והוא הקשר בין ישראל לארצות אפריקה, לעשרותיהן; זה דבר נפלא. לפעמים שואל אדם את עצמו מה היה קורה אלולא זה היה כך. שכנינו אומרים בועדות או"ם לחברים מאפריקה, ובמיוחד להם, כי הם חברים חדשים, שמה שקרה ב־1947 באו"ם קרה משום שאז היו באו"ם רק אימפריאליסטים וקולוניאליסטים אך עתה — אתם החדשים ודאי תעזרו לנו להפטר מישראל האימפריאליסטית כי אתם מתנגדים לאימפריאליזם. אך העובדה עתה, ולא במקרה, שהרבה ממדינות אפריקניות כאלה מסרבות לקבל רעיון זה. אנו חברים גם של הערבים וגם של ישראל — הם אומרים — ולא תוכלו לגייסנו נגד ישראל. זה נפלא וחשוב. זה טבעי בשביל ישראל, אך יש לזה גם משקל פוליטי כמובן: להשתתף במבצע

העזרה לארצות אפריקה ברצינות ובכל האפשרות. אנו ארץ קטנה ועניה — ולא חשוב כמה פעמים שנחזור על כך, זה מפתיע כמה אנשים לא מאמינים לנו — אך זה כך. אוצרותינו הטבעיים דלים, או אולי לא גילינום עדיין. בהרצאה ששמעתי פעם נאמר שאנו אולי צריכים לחפור לעומק ונמצא אותם, אם הם ישנם. אך עובדה היא שלא מצאנום עוד. אנו מבורכים בשמש חמה, מדבר גדול והרבה סלעים — אך אין אנו מתאוננים כי אין בזה טעם, כמו שאין טעם שילד יתאונן שאמו לא כל כך יפה. זכורתני משלחת שבאה מאחת מארצות אסיה — כששאלתי אחד מחברי המשלחת ממה התרשם במיוחד ענה, להפתעתי, מהעבודה. לתמהונו אמר שבארצו הכל גדל באופן טבעי והכל מוכן. למרות זאת הם אינם מפותחים. בבקרי בסקנדיביה אמרתי לראש הממשלה הנורבגי שראיתי בארצו הרבה יערות וברצוני שידע שגם לנו יש יערות אך יש הבדל ביחס — אנו מכירים כל עץ, יודעים מי נטעו, איפה הוא, ועוקבים אחר גידולו. אין לנו סתם יערות גדולים. ואנו יודעים גם שלבד אי אפשר לגדול צריך תמיד קבוצה, כך היה בדגניה, בגליל ובנגב ובכל מקום וזו לא רק שאלה של אידיאולוגיה של הקבוץ. אנו יודעים שלמדינות המתפתחות יש בעיות שאנו יודעים שהן לא תוכלנה להתגבר עליהן לבדן; מושבה לא מפותחת כיום — תושביה יעזבוה ויעבור לעיר ויגרמו לחוסר עבודה. אנו מנוסים בחנוך, הקניית שפה ויצירת עם אחד מאנשים שונים לחלוטין ולהם יש שבטים נפרדים. לנו יש נסיון רב בהרבה שטחים ואנו אומרים להם כי ייתכן שאנו יכולים לעשות הרבה למענם, כי יכולים אנו לחסוך להם את הטעויות שאנו עשינו. מדרום לסהרה יש כיום רק 2 מדינות שאין להן יחסים עם ישראל — סומלי ומאוריטניה. לכל השאר יחסים הדוקים אתנו.

היו לנו בישראל הרבה ועידות חשובות על ענינים שונים. אף אחת מהן לא החליטה החלטה כלשהי נגד מישהו בעולם. מהמוני המבקרים החשובים שבקרו אותנו לא חתם איש אתנו על הצהרה נגד מישהו. לכל היותר הם חותמים מרצונם הטוב על הצהרה שבעיותנו עם שכנינו צריכות להפטר ע"י שיחות ישירות. לא רק באפריקה בקשנו ידידים אלא בכל העולם מלבד אסיה בה סין והודו וכן אינדונזיה הן ארצות שלא באשמתנו אין להן יחסים אתנו.

בנוגע למדיניות עולמית־כללית; מדיניותנו היא, שלום. כל דבר העלול לקרב את השלום ודו־קיום בשלום — יירצה. זכות לכל מדינה להיות איך שהיא רוצה, מכל הבחינות, גם אם לא נרצה במשטר כזה אצלנו. אנו בעד פרוק הנשק האמיתי ובעד שיויון של כל בני האדם, ואנו מאמינים שאחת הסכנות הגדולות היא הפער בין אלה שיש להם לבין אלה שאין להם. אך לא רק בין עשירים לעניים ובין אלה שיש להם אוכל, ואלה שאצלם מתים עד 40% ולפעמים 50% מהנולדים לפני הגיעם לשנה הראשונה, אלא פער מסוג אחר הוא שצריך להסתם. לא מספיק שחלק העולם העשיר יתחלק בעשרו עם החלק האחר. גם אלו נעשה כן לא היה זה מספיק. בנוסף, מה שצריך להתחלק בו הוא הידיעה — לא מספיק לשלוח חטה לאומה שלאנשיה חסר אוכל, צריך לתרום גם את הידע, איך לגדל חטה. אפילו יש לעם מספיק אוכל וגורלו נחרץ כי יהיה לו מספיק אוכל משום שתמיד יימצא מי שיתן לו — זאת היא טרגדיה גדולה לעם. האתגר העומד בפני העולם הוא איך ללמד את הארצות המתפתחות לעשות הכל בעצמן — לעבוד. כל יום מרחיב את הפער כי העולם המפותח מתפתח והולך והחלק השני נשאר בלתי מפותח. ישראל חושבת שיש בזה סכנה חמורה לשלום, סכנה הרבה יותר גדולה מאשר מחלוקת אידיאולוגית. ואין לומר, מה החפזון? חלפו מאות בשנים עד שהשגנו רמת חיים כזו יחכו גם האחרים. הם אינם יכולים לחכות מאות בשנים, ואין כל סיבה שיחכו. לפני מאות בשנים המדע לא היה מסוגל לזרז את הפתוח במדה שניתן עתה, וכיום אנו חייבים לראות עצמנו אחראים להכשרתם לכך. אנו מאמינים בזאת ופועלים תוך מדיניות זאת. ישראל קטנה ובודדה אך אם אנו יכולים לתרום חלק קטן במפעל גדול, הרי זו היא תגובתנו הטבעית.

וודאי שמעתם, כי הרצל אמר ב־1902, לפני למעלה מ־60 שנה: ישנה טרגדיה הגדולה מטרגדית היהודים, זוהי טרגדית עמי אפריקה, ואפילו אם אנשים ילעגו לי, מיד כשאפתור בעייתינו אפנה כל מרצי לפתרון בעיות אפריקה. הוא הניח את היסודות לפתרון בעיית היהודים ואנו בצענו והקמנו את המדינה. וזכות היא לנו לעזור לעמי אפריקה ביד נדיבה וחזקה ובכנות וידנו המושטת מתקבלת בדור זה בו הם זוכים לעצמאות. מדינת ישראל לא תהיה נאמנה לעצמה אם לא תרים את קולה נגד אפליה בכל מקום בעולם, מכל סוג. אנו מתנגדים שאדם בעל צבע עור מסוג אחד ישים עצמו שופט

לאדם בעל צבע עור שונה ויכניסו לקטגוריה יותר שפלה. אנו ידעים אפליה מהי ואנו מצטרפים לגינוי תופעה זו.

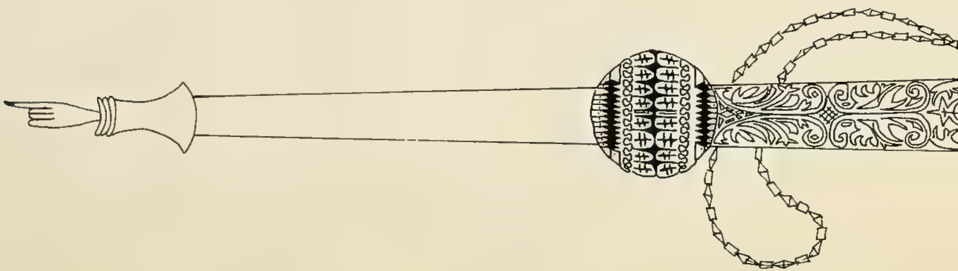
בדרך כלל אנו מאמינים, ואולי אינני אוביקטיבית בנוגע לישראל ואני מודה באשמה זו, שאנחנו שואפים למדיניות הוגנת, תרבותית ואנושית. בתחילת דברי הזכרתי בטחון והרצון למנוע קפות. זוהי אחת המלחמות שאנו גלחמים באו״ם. אנו מבקשים מחברינו באו״ם שיפעלו כהתאם למגילת האו״ם ותו לא. כל סכסוך צריך לברר בדרכי שלום ומו״מ, ומה שנקרא היום בחדרי האו״ם דו־שיח. נשיא ארה״ב, בפתיחת העצרת הנוכחית, אמר שהרבה נקודות הרשומות בתבנית העצרת צריך להעביר משם אל שולחן הדיונים. ואנו מאמינים בכך. במשך 15 שנים מאיימים עלינו עשרות מליונים בכליון ואנו מבקשים מהאו״ם, שחובתו המוסרית לעשות כך, וזהו הדבר היחידי שהוא יכול לעשות, שכל חברות האו״ם ידאגו לכך, שאותה מלחמה שבה הכניסו אותנו הערבים תפתר ע״י מו״מ לשלום. ללא תנאים מוקדמים, נשב מסביב לשולחן ונדון בכל, (אם הערבים טוענים שמדיניות ההגירה של ישראל איננה לטעמם. אנו מצטערים, אבל זה דבר פנימי שלנו, ושל 110 חברות באו״ם, יש לנו כל הזכויות של כל המדינות בעולם).

לסיום ברצוני לומר עוד דבר אחד. יש גורם אחד בעולם שאין לו נציג רשמי אצלנו ולא דגל חהו — העם היהודי בעולם. מדינת ישראל לא נוצרה עבור אותם היהודים שהיו בה במקרה באותו זמן. חוק השבות היה החוק הראשון שנחקק במדינה, והוא קובע שכל יהודי יכול לבא אליה בזכות.

בשבת, 15 במאי 1948 בשעה 5.30 בבוקר ארעו שלשה דברים כמעט באותי זמן, כל אחד בעל משמעות גדולה: (א) מטוסים מצריים הפציצו את תל־אביב בפעם הראשונה, (ב) נשיא ארה״ב הכיר בישראל, (ג) האניה הראשונה נושאת יהודים ללא רשיון כניסה הגיעה לחוף תל־אביב והם לא היו „בלתי לגליים".

האהבה וההבנה לישראל, הבנה מלאה לבעיותיה, שמחותיה וצערה; שמחותיה — כשהיא מצליחה, וצערה — כשהיא מפסידה בגלל בעיות פנימיות או גורמים חיצוניים שלא באשמתה, זה חלק אינטגרלי וחשוב, בחיי כל היהודים בעולם. (זה לא מחוץ לישראל, זה חלק מכל מה שאנחנו רוצים להיות וזוהי ההתחיבות שלנו. אני לא יודעת איך זה בארצות אחרות אך אצלנו אין גורם יותר חשוב מאשר איך שאנו חיים בפנים). מה כוחנו בעולם? מה יש לנו? עשר רב? צבא גדול? צי גדול? למה כל כך מתרגשים מישראל, למה כמעט כל מי שמבקר אצלנו מוקסם? יש לנו דבר אחד שאין לו הסבר. כותנה, אומרים — אחדות, חלוציות או הרוח המיוחדת של האנשים. זהו המשהו שאין לו שם, זוהי — המטרה, ואני מאמינה שכמעט בכלנו, מלבד בודדים פה ושם, מפעמת אחדות המטרה. ולמרות שבשביל ארץ כל כך קטנה אנו מבורכים במספר רב מדי של מפלגות פוליטיות, הרי המטרה הבסיסית היא אחת לכלנו.

ואני אומרת לכם — בואו לישראל. זה לא קל ולא פשוט. יש עוד הרבה שבילים להכשיר, הרבה כבישים לסלול, הרבה הרים ליער והרבה מדבריות להביא אליהם מים תוך סכנה. אינני אוביקטיבית — אך, האמינו לי כדאי לבוא. תודה.

יסודות הגאולה

מאת אלוף הרב שלמה גורן
הרב הראשי לצה"ל

יסודות הגאולה שהונחו עם צאת בני ישראל מארץ־מצרים לחרות עולם, ערכי היסוד בתפיסה המחשבתית על חרותו של עם ישראל בפרט ועל חרות האדם בכלל, אינם משמשים נכסי היסטוריה למחקר תורתי, מדעי וסוציולוגי לתקופה אחת בדברי ימי העולם גרידא, ולחברה אנושית מצומצמת בלבד. ערכים מקודשים אלה כמו ששימשו את האנושות בשעתו, מהווים גם כיום אבני יסוד קבועים במערכת המחשבה האנושית, על חרותו של האדם ועל גאולת העם והעולם. הם אינם ניתנים לשינויי הזמן, חילופי המסיבות והתקופות השונות, ואינם משתנים עם המרת התפיסות של מחשבת האדם והמדע בנושאים אלה, ובמכלול בעיות היסוד של אורח חיי החברה האנושית בעולם.

לא בכדי חזרה התורה ושננה (לפי דעת הגר"א מווילנא בתיקוני זוהר) תשעים פעם את נס גאולת מצרים במפורש, ועשרות פעמים נוספות בצורות שונות. ולא בכדי השתזרה יציאת מצרים במערכת המצוות הכלליות של התורה, עד שלעתים עומדים אנו ותוהים על החשיבות העצומה שייחסה התורה למאורע זה בכל הזדמנות שהיא, ועל החזרות הרבות הנמצאות בתורה בנביאים ובכתובים של חובת קביעת הזכרון ליציאת מצרים לדורות. אין מאורע בחיי העם שכל כך השפיע על דברי ימינו הרוחניים כפי שהוא מתבטא בספרות היהודית, ואין תופעה בדברי ימי עם ישראל שכה הרבה נכתב עליה בתנ"ך כמו יציאת מצרים. שום מדינה אחרת או עם אחר אינם ממלאים תפקיד כה חשוב ובולט בדברי ימינו הראשונים כעם, כמו ארץ מצרים והעם המצרי העתיק. לא רק חג הפסח נתייחד לזכרון זה ולא רק בליל הסדר נצטוינו לספר ביציאת מצרים. התורה קובעת חובה תמידית לזכור את יום צאתנו מארץ מצרים, ככתוב: „למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים טז). ודרשו רבותינו ז"ל חכמי המשנה: „ימי חייך" — הימים, „כל ימי חייך" — הלילות. ולכן קובעת המשנה כחובה לדורות להזכיר את יציאת מצרים בלילות.

גאולת מצרים וגאולת הדורות: **חשיבות המאורע הגדול הזה אינה מצטמצמת במסגרת עמנו בלבד. כוח השפעתו אינו מכוון אך ורק לזמן קצוב, או לתקופות מסוימות. נביאי ישראל וחכמינו ז"ל ראו ביציאת מצרים מאורע בעל חשיבות נצחית, אשר בא להנחות את העולם כולו ולקבוע את יסודות החרות הנצחיים גם לתקופה המוגדרת בפי הנביאים כ„אחרית הימים". כמו שדרשו החכמים במשנה את המקרא הנזכר**

„ימי חייך" — העולם הזה, „כל ימי חייך" — להביא לימות המשיח. אמנם הנביא ירמיה כאשר ראה בחזונו את נדחי ישראל שעבודם ויגונם במשך אלפי שנות הגלות הצפויים לעם ואת דרך החיים העקובה מדם של ישראל קרא ואמר: „לכן הנה באים נאום ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם". (ירמיה כ"ג). וכן הנביא ישעיה בנבאו על הגאולה האחרונה אמר: „אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו הנני עושה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה".

אין הנביא בא להפקיע ולהפיג את תוקפה של הגאולה ומושגיה שבאו לידי בטויין בגאולת מצרים, ולא לגרוע מהחשיבות הנצחית הצפונה ביציאת מצרים, כמנחה את ערכי היסוד של חרות האדם והעם. אלא להרבות בגדולת הנסים החדשים ולהגדיל תוקפה של הגאולה העתידה שאין אחריה שעבוד. אבל גם גאולה אחרונה זו מושתתת על ערכי היסוד שהונחו עבורה מראש בגאולה הראשונה בצאתם מכור העבדות לחרות עולם. וכן דרשו חכמינו ז"ל את המקראות הללו באמרם „לא שתיעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל". גאולת מצרים, איפוא, הינה הדמות המושלמת ביותר של הגאולה האמיתית, הממזגת בתוכה את שתי החרויות של האדם גם יחד. את החרות הפיסית ואת החרות הרוחנית, מאחר והיתה מלווה וצמודה לקבלת עול התורה וחרות הנפש שהתבטאו במעמד הר סיני, ככתוב: „בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה". החשיבות הרבה שנועדה לה בתורה היא בגלל הערכים הנצחיים הנלמדים מפרשת גאולים זו לעתיד ולא ללמד על עצמה יצאה, כי אם ללמד יצאה על הגאולה העתידה באחרית הימים, ככתוב בספר הושע י"ב: „ואנכי ה' אלוקיך מארץ מצרים עוד אושיבך באהלים כימי מועד". וכן מפורש אצל הנביא מיכה: „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

מה נפלאים הם דברי רב סעדיה גאון בנושא זה בספרו „אמונות ודעות" במאמר השמיני — גאולה אחרונה, שכתב: „ועל הנסיון והבחינה במה שעבר, הוא עתיד לעשות לנו כפלים על מה שיעדנו מה שלא יוכל לספרו מהרה, כמו שאמר (דברים ל"ה) והטיבך והרבך מאבותיך ובעבור זה שונה לנו זכר יציאת מצרים במקומות רבים מהתורה ומזכירנו מה שראינוהו. ואם נשאר דבר ממה שעשה לנו בגלות מצרים שלא הזכירו בפירוש בגאולה הזאת, הוא נכנס תחת מאמרו (מיכה ז' ט"ו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ועל כן אנחנו סובלים ומיחלים מה שיעדנו לא נקוץ ולא נקצוף אך נוסיף חוזק ואומץ".

כן דמו ולמדו חז"ל כמה גופי הלכות מגאולת מצרים לימות המשיח, כמו שמצינו במדרש תנחומא „וכמה ימות המשיח רבי אומר: ארבע מאות שנה, שנאמר: כימי צאתך מארץ מצרים וגו' מה מצרים ד' מאות שנה אף ימות המשיח ארבע מאות שנה". וכן מצינו בפסיקתא דרב כהנא פרשת החודש: „ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר כגואל הראשון כך גואל אחרון, מה גואל הראשון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם, כך גואל אחרון. וכן אמר שם ר' יצחק

בר מריון לסוף מ״ה יום הקב״ה נגלה להם ומוריד להם את המן למטה, לפי שאין כל חדש תחת השמש, ומה הטעם? שנאמר: „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות״ „ואנכי ה׳ אלוהיך מארץ מצרים עוד אושיבך באהלים כימי מועד״.

האחדות השלמה הזאת הממזגת את שתי החרויות גם יחד, גאולת מצרים וגאולת הדורות מרומזת במקומות רבים באגדה ובהלכה, ונזכר בדברי המדרש במגילת שיר השירים (פ״ב ט׳) האומר שם: „הקב״ה קפץ ממצרים לים ומים לסיני ומסיני לעתיד״. וכבר בא הדבר לידי בטויו במחלוקת ר׳ טרפון ור׳ עקיבא בנוסח ברכת הגאולה בליל הפסח, כמו ששנינו במשנה פסחים פ״ו מ״ו שר׳ טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם ר׳ עקיבא אומר כן ה׳ אלוקינו ואלוקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום . . . ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו וכו׳ (זוהי הנוסחא הנכונה במשנה אצל הראשונים). יש ללמוד מכאן, שלדעת ר׳ עקיבא חג הפסח וזכרון מצרים, באים להורות את דרכי הגאולה לאחרית הימים, ;לכן יש לסיים לפי דעתו — כמו שאנו מסיימים — את ברכת הגאולה על העתיד ובשיר חדש על הגאולה המשיחית.

ברור איפוא כי חג הפסח אינו בא לסמל רק את החרות ההיסטורית של עם ישראל, ולא נצטוינו להרבות בסיפור יציאת מצרים על מנת להתגדר במאורעות העבר. עיקר מגמתו של חג זה להשריש ולהעמיק בלבנו את תחושת החרות הפרטית והלאומית ולבסס על ערכי התורה והמוסר ועל דרכי הגאולה ומרשגיה בתקופה הראשונה לצאת בני ישראל ממצרים לעצמאות מלאה, ולנטוע בלב העם את הכמיהה לגאולה והצפיה לימות המשיח.

קוי יסוד לגאולת ישראל: ננסה, איפוא במסגרת מאמר זה, לשרטט בקוים כלליים את יסודות הגאולה העתידה, כפי שהם משתקפים במקורות ההלכה ובדברי רבותינו ז״ל, חכמי המשנה והתלמוד. מגמת מאמר זה לקבוע את עקרונות היסוד עליהם תהיה מושתתת גאולתנו האחרונה באחרית הימים. ואם כי אין לקבוע לפי המקורות סדר הויתם של אבני היסוד הללו שיתבררו להלן, מאחר ורבו בהם הניגודים והסתירות בהלכה ובאגדה וכבר כתב הרמב״ם בפרק י״ב מהלכות מלכים הלכה ב׳: „וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך שיהיו עד שיהיו, שדברים סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים, ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו ועל כל פנים אין סידור הוית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת״.

על אף זאת שומה עלינו ללבן ולברר את הניתן לבירור. לנסות להניח את אבני היסוד ולכוון את הדברים במסכת גאולה זו, מבלי להכנס לדקדוקים מפורטים ומבלי לקבוע סדר הויתם המדויק, המקור ההלכתי החשוב ביותר, ממנו אפשר לשאוב את העקרונות ועליו אפשר לקבוע את סדר הוית הדברים במערכת הרצופה של תקופת הגאולה, היא הסוגיה במס׳ מגילה י״ז ב׳ וסוגית הירושלמי המקבילה לה במס׳ ברכות פרק ב׳ הלכה ד׳, המבססות את סדר י״ח הברכות של תפילת העמידה על סדר הויתם של יסודות הגאולה העתידה, ועל רציפותם של המאורעות המיוחסים לה באחרית הימים.

אמנם אין להסתמך ולקבוע על פי סוגיה זו לגמרי את סדרי ההויה והקדימה של מאורעות אלה בתקופת הגאולה, כמקבילים במדויק לסדר הברכות שבתפילת י״ח, מאחר ובחלקן סדר הדברים בתפילה מנוגד בכמה עקרונות יסוד למקורות הלכה ואגדה אחרים, לדוגמה: ברכת הדעת, הברכה הרביעית בתפילת י״ח שקדמה בסדר הברכות לברכת הגאולה עצמה, שהיא הברכה השביעית, למרות שמתברר מכל יתר המקורות שהיא מאוחרת בסדר הוית הדברים ומהווה את השיא הנכסף של חזון אחרית הימים, התכלית והמטרה לגאולה העתידה, כמו שכתב הרמב״ם בסוף הלכות מלכים ובפירוש המשניות שלו, והם מבססים על דברי הנביאים, כלשון הרמב״ם: לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם... אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה... ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר: „כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים״. ובירמיה ל״א נאמר: „ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמור דעו את ה׳ כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם נאום ה׳״. וכעין זה יש למצוא בסדרן של ברכות אחרות, וכבר הרגיש בזה רש״י בברכת הגאולה שאמרו שם בתלמוד: „ומה ראו לומר גאולה בשביעית? אמר רבא: מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית״ וכתב על זה רש״י: „ואף על גב דהאי גאולה לא גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד, דהא ברכת קיבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו, אפי׳ הכי כיון דשם גאולה עליה קבעו בשביעית״.

מדבריו אנו למדים שלא כל הברכות בתפילת י״ח מכוונות לתקופה המשיחית, אלא יש ביניהן גם המכוונות לתקופת הביניים. וכן יש כנראה להבין את ברכת הרפואה השמינית בסדר הברכות שגם היא אינה מכוונת במיוחד לימות המשיח, למרות שקבעוה אחרי ברכת הגאולה, אלא מכוונת היא לתקופת הביניים וגם לימי הגלות. מכל מקום ברור שבעיקרן סודרו י״ח ותוקנו לפי דברי הנביא ישעיהו המכוונים לעתיד לבוא „והקדישו את קדוש יעקב ואת אלוקי ישראל יעריצו״ וסמיך ליה „וידעו תועי רוח בינה״.

אבני יסוד בתהליך הגאולה: ננסה איפוא לקבוע את טורי ההוויה וסדרה כתהליך הגאולה העתידה באופן מקביל לסדר הברכות בסוגיה זו, ולבררם לאור סדרי הגאולה המבוססים על מקורות הלכה אחרים. והנה מהסוגיא במגילה בבבלי ומהירושלמי הנ״ל יוצא סדר הגאולה דלהלן:

א) דעת ובינה. ב) תשובה וסליחה. ג) גאולה (במובן של ניהול מלחמות בין ישראל לאומות העולם שהן אתחלתא דגאולה). ד) רפואה (אם נפרש הכוונה לימות המשיח, מתבסס הדבר על המקרא „אז ידלג כאיל פיסח ותרון לשון אילם״ (ישעיה ל״ה), וכן אמור בסנהדרין צ״א ב׳: עומדין במומן ומתפארין. וכן הובא בסוגיות רבות ובמדרשים). ה) ברכת השנים (היא מכוונת לימות המשיח ומתבססת על הסוגיה בסנהדרין צ״ח א׳: אין לך קץ מגולה

מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו וכן הובא במגילה הנ"ל). ו) קבוץ גלויות. ז) הקמת הסנהדרין והחזרת משפטי התורה. ח) עשיית דין ברשעים וביעור הרע. ט) בנין ירושלים (שמופיע כאן יחד עם בית המקדש). י) החזרת מלכות בית דוד. יא) עריכת תפילות בבית המקדש. יב) חידוש העבודה בבית המקדש.

זהו סדר הגאולה היוצא משתי הסוגיות הנ"ל בתלמוד בבלי ובירושלמי, אשר מסתמכות על אנשי כנסת גדולה שתקנו תפילת י"ח וסדר ברכותיה כמו ששנינו שם בברייתא: מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר. והברייתא השניה באה לפרש את יסודות הברכות שבתפילה זו ואת סדרן המקביל לסדר הגאולה כמפורש שם בבהירות יתר.

לעומת זאת ישנם טורים אחרים בתלמוד ובמדרשים לסדרי הגאולה, הנוגדים את הטור דלעיל, כגון סדר הגאולה המבוסס על המחזור של שבע שנים, שהובא בברייתא בסנהדרין צ"ז א' ועשרת החדושים המנויים בשמות רבה פט"ו כ"א, שעתיד הקב"ה לחדש לעתיד לבא. ובטורים אלה כלולים יסודות גאולה אחרים מאשר בסדר התפילה. ברור כי אלו ואלו דברי אלוקים חיים הם, אלא שלא באנו כאן לברר את אותם עקרונות הגאולה המתבססים על מקורות ההלכה, אשר הינם תנאי הכרחי להפעלת מאורעות תקופה זו לפי מקורות ההלכה, והם מרומזים בכל הסוגיות השונות הדנות בנושא זה. ננסה איפוא לקבוע אותם ולבסס על פי ההלכה מבלי להכנס לברור ההכנית השונית לקראת הגאולה כפי שהן משתקפות בהלכה ובאגדה.

סדר התהוותם ודין קדימתם של עקרונות הגאולה לעתיד המוצעים בזה הנם כדלהלן: א) הקמת הסנהדרין; ב) ביאת אליהו הנביא; ג) ביאת משיח בן דוד; ד) מלחמות וכיבוש ארץ ישראל; ה) קיבוץ גלויות; ו) בנין בית המקדש; ז) מלחמת גוג ומגוג; ח) תיקון העולם במלכות שדי.

כעת ננסה לבסס בקיצור את נושאי הטור הזה, שהורכב כולו על סמך מקורות ההלכה השונים ולבסוף יתברר הופעתו של משיח בן יוסף לפי המקורות מבלי להכניסו לטור מאורעות הגאולה בגלל חוסר הודאות בהופעתו בכלל.

הקמת הסנהדרין — היסוד הראשון. רוב המקורות ההלכתיים מחייבים הקמת הסנהדרין לפני התגלותו של אליהו הנביא ולפני בואו של משיח בן דוד. הראיה מהסוגיה בעירובין מ"ג ב', בדין תחומין למעלה מעשרה שהובאה הברייתא: הריני נזיר ביום שבן דוד בא מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים ואסור לשתות יין כל ימות החול. ואמרו שם בגמ' „שאני התם דאמר קרא הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו' והא לא אתי אליהו מאתמול... אלא אמרינן לבית דין הגדול אתא, הכי נמי לימא לבי"ד הגדול אתא". משמע שהסנהדרין (שהם בי"ד הגדול בכל התלמוד) תקים לפני ביאו של אליהו. וכן מתברר מדברי הרמב"ם בפירושי למשניות בסנהדרין פרק א' א', הדן בחידוש הסמיכה שעתיד לבוא על פי הסכמת כל חכמי ישראל, וכתב „שאם לא תאמר כן אי אפשר שתמצא בי"ד הגדול לעולם לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך על כל פנים והקב"ה יעיד שישיבו

כמו שנאמר: „ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה אחרי כן יקרא לך וגו'". וזה יהי בלא ספק כשיכון הבורא יתברך לבות בני אדם, ותרבה זכותם ותשוקתם לשי"ת ולתורה ותגדל חכמתם לפני בוא המשיח כמו שיתבאר זה בפסוקים הרבה במקרא". הרי מפירש בדבריו שבי"ד הגדול יקום לפני בוא המשיח. ואם כי מהסוגיה במגילה ובירושלמי הנ"ל הדנות בסדר תפילת י"ח יוצא לכאורה שהסנהדרין תקום אחרי קיבוץ גלויות, יתכן להשוות הסוגיות ולחלק בין הקמת הסנהדרין שתקדים לבין עשית הדין הנזכר במגילה שתאחר לבוא. וכן מורים דברי הרמב"ם בהלכות מלכים י"א א' הכותב שהמלך המשיח יחזיר המשפטים כשהיו מקודם, ולא הזכיר שם הקמת הסנהדרין, משמע שהם יקדימוהו.

שליחות אליהו הנביא — היסוד השני: בואו של אליהו הנביא כתוב בסוף ספר מלאכי „הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". וכבר כתב רש"י בעירובין הנ"ל „לפני בוא יום ה', לפני ביאת בן דוד יבוא אליהו לבשר". הרמב"ם בהלכות מלכים פרק י"ב מביא שתי דעות אם אליהו יבוא לפני בואי של המשיח, או בתקופתו וכך כתב בהלכה ב': „יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ולהכין לבם וכו'" ואחרי כן כתב: „ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו". גם הראב"ד בסוף מס' עדיות בפירושו על המשנה כתב כרש"י שאליהו יבוא יום אחד לפני ביאת המשיח.

המחלוקת הזו תלויה בפירוש דברי הכתוב „יום ה' הגדול והנורא" האם הכוונה ליום התגלותו הראשונה של המשיח, או אחרי כן, כי מדברי הרמב"ם משמע שלא תתגלה אמיתת המשיח אלא אחרי נצחונותיו ופעולותיו המיוחדות כמשיח, לאור זה הוא יתגלה לעולם, והיא תקופה ממושכת של ימות המשיח ואיזה יום מסוים בתחילת הופעתו. נוסף על כך כל יתר המקורות מחזקים את הדעה שבמס' עירובין הנ"ל ומראים בעליל שבואו של אליהו קודם להתגלות משיח בן דוד. ורב סעדיה גאון קבע את זמנו של אליהו אחרי הריגתו של משיח בן יוסף.

באשר לתפקידו של אליהו נחלקו בזה חכמי המשנה בסוף עדיות, הרמב"ם פוסק כחכמים „שאין אליהו בא לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניהם!" חשיבות שליחותו של אליהו יש לראות במחלוקת זו שבמשנה שנחלקו בה אבות העולם, והיתה להם בזה קבלה איש מפי איש הלכה למשה מסיני. כמו שאמר ר' יהושע „מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר וכו' ר' יהודה אומר לקרב, אבל לא לרחק, ר' שמעון אומר להשוות המחלוקת וכו'.

בואו של אליהו מהווה פתרון תמידי במשנה לכל מיני ספיקות גם בדיני ממינות שאמרו: „יהא מונח עד שיבוא אליהו" (ב"מ ל"ז א' ובמקומות רבים אחרים). ובאיסור תורה אמרו „אף תלויות לא ישרפו שמא יבוא אליהו ויטהרם?

אמרו לו כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח. (פסחים י"ג). ובירושלמי שם פ"ג ו': שאני אומר שמא אליהו שבת בהר כרמל והוא בא ומעיד עליה שהיא טהורה. וכן במקומות רבים בתלמוד ובמדרשים. ויש לברר אם הכוונה לימות המשיח, או משום שהיה רגיל להתגלות לפני החכמים לעתים מזומנות, אבל מפסחים הנ"ל ברור שהכוונה על בואו בזמן הגאולה.

ביאת המשיח — היסוד השלישי: ביאת משיח בן דוד הכתוב בישעיה י"א: „ויצא חוטר מגזע ישי" וגו', מלא בכל ספרי הנביאים ומרומז בתורה כמו שכתב הרמב"ם. והנה מכל המקורות משמע שהכוונה לאיש מסויים שנולד מגזע דוד יופיע תחילה מבלי שידעו עליו אחרי כן יתגלה תוך פעולותיו כמלך המשיח. סוגיות רבות דנות עליו בתלמוד כגון בסנהדרין צ"ח ב' ובירושלמי ברכות פ"ב ד'. והנה מסנהדרין שם משמע שיתכן שמשיח היה כבר בחיים אי פעם מאז ועד היום כמו שאמר רבי נחמן „אי מן חייא הוא כגון אנא שנאמר והיה אדירו ממנו וגו' אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש, אי מן מתיא הוא כגון דניאל איש חמודות. הפירוש הראשון של רש"י שהכוונה ממש למשיח „והאי כגון לאו דווקא". אבל לפירוש השני של רש"י כוונת התלמיד לתת דוגמה לו בין החיים או בין המתים. ונחלקו שם אם דוד בעצמו יקום אי שיעמוד מלך אחר בשם זה והוא יהיה המשיח כאמור שם: „אמר רבי יהודה אמר רב עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר שנאמר: „ועבדו את ה' אלוהיהם ואת דוד מלכם" וכו' והכתוב ביחזקאל ל"ז „ודוד עבדי נשיא להם" — היינו כגון קיסר ופלגי קיסר והדברים נסתרים ומופלאים הם מאתנו.

ברם שיטה מפליאה היא שיטתו של ר' הלל בסנהדרין שאמר: „אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה". ופירש רש"י שם צ"ח ב': אין משיח לישראל, שחזקיהו היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות „אצמיח קרן לבית ישראל" „ועמד ורעה בעוז ה'". המתמיה ביותר הוא וכי כפר ח"ו ר' הלל בעקרון האמונה של ביאת המשיח? אמנם הקפיד עליו רב יוסף ואמר: „שרא ליה מריה לר' הלל, חזקיה אימת הוה בבית ראשון ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר „גילי מאד בת ציון וגו' הנה מלכך יבא לך צדיק ונישע הוא עני ורוכב על החמור וגו'" אין זה מסביר עדיין את שיטת ר' הלל.

והנה בניגוד לדברי רש"י הקודמים הוסיף שם רש"י בדף צ"ט א': אין משיח לישראל אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו. יש להסיק מזה שצורת הגאולה היתה שנויה במחלוקת אם תובא ע"י אדם מסוים ממלכות בית דוד, או שתתערה רוח ממרום על כל העם להלחם ולכבוש את א"י לבנות את המקדש ואת ירושלים ולהחזיר עטרת ישראל ליושנה. לדעת ר' הלל התקופה תהיה משיחית, אבל לא יהיה משיח מסוים כן מתפרשים הדברים לפירוש זה של רש"י. אבל תפיסה זו בשיטת ר' הלל נסתרת לכאורה מדברי הגמ' בדף צ"ח ב': אמר רב גידל אמר רב עתידים ישראל דאכלי שני משיח. אמר רב יוסף פשיטא! ואלא מאן אכיל להו חילק ובילק אכלי להו? ומתרצת הגמ' לאפוקי מדברי ר' הלל דאמר אין משיח לישראל. ופירש רש"י „דאכלי שני משיח שובע שיהיה באותם הימים לישראל יהיה". משמע שלדעת ר' הלל לא תבוא בכלל תקופה זו של שובע טוב מיוחד לאחרית הימים. אבל יתכן לדעת רש"י כי אם הקב"ה בעצמו יגאלם וימלוך עליהם ככתוב „ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" יהיה הדבר כרוך בשינוי מוחלט של תהליכי העולם ואי אפשר ליחס לדעתי שובע המשיח, כי הכל יהיה רוחני טהור ללא הנאות גשמיות.

הרמב"ם מבסס את הגאולה על שלטון מלך המשיח מזרע דוד ממש, כמו שכתב בהלכות תשובה ט' ב': שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד בעל חכמה יהיה יותר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבנו. וכן בהלכות מלכים י"א א' „המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה". ובהלכה ד' כותב: „ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו וכו'".

והנה בספרי הרמב"ם שלנו חסר קטע שלם, שנשמט ע"י הצנזור ומהקטע הזה שנשמט יש ללמוד דבר חדש, כי תתכן הקמת מלכות ישראל וממשלה עצמאית באחרית הימים, מבלי שתהיה זו קיום הנבואה על מלך המשיח. אם כי לכאורה חייב גם הוא להיות מזרע דוד וכן הם דבריו: „ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה: ...אם עשה והצליח וניצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ואם לא הצליח עד כה או נהרג בידוע שאינו זה שהבטיחה עליו תורה והרי הוא ככל מלכי בית דוד השלימים והכשירים שמתו ולא העמידו הקב"ה אלא לנסות בו רבים שנאמר: „מן המשכילים יכשלו לצרוף בהם ולברר וללבן עד עת קץ כי עת למועד וכו'". מדבריו נראה ברור שתתכן ממשלה ומלכות באחרית הימים מבלי שתהווה חלק של התהליך המשיחי אלא ממשלת בינים בין הגלות לבין ימות המשיח, והכל תלוי במעשי המלך ובהצלחתו. אם כי הרמב"ם מדבר גם במלכות ביניים זו על זרע בית דוד, ישנה אפשרות לבסס כל מלכות אחרת או שלטון בסגנון מדיני אחר שגם הם יקבלו את כל הסמכויות של מלכות בית דוד בכל הנוגע להשלטת הסדר מדיני ולביצוע משימות מדיניות ואין כאן המקום לבירור זה.

מלחמת כבוש א"י — היסוד הרביעי. נהול מלחמת כבוש ארץ ישראל, היא אחת המשימות הראשוניות ביותר בתהליך הגאולה הוא האמצעי לפריקת עול השעבוד מעלינו והכשרת העם לכוננות עצמאית מדינית. מהמקראות וממקורות ההלכה והאגדה ברור שתקופה זו מתבלטת במלחמותיה לכיבוש הארץ ולהשמדת האויבים כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות לסנהדרין פ"י: „אמנם ימות המשיח הוא זמן תשוב המלכות לישראל ויחזרו לארץ־ישראל ויהיה אותו המלך גדול מאד ובית מלכותו בציון יגדל שמו וכו'. ובעין זה משמע במאמר השמיני בס' „אמונות ודעות" לרב סעדיה גאון ביחס למשיח בן יוסף, ואחרי כן אצל משיח בן דוד. ומלחמות ה' שהזכיר הרמב"ם בהלכות מלכים הנ"ל הכוונה גם כן לכיבוש הארץ ולכוננות המלכות. אלא הרמב"ם מדבר בכמה ספרים על החורת הממשלה ליושנה הן בספרו „היד החזקה" בהלכות מלכים והן ב„אגרת תימן" (ראה עמודים קנ"ט

וקפ"א) וכן כתב רב סעדיה גאון בס' הנ"ל „ויושיבו הארץ וישכנו בה”. אמנם הרמב"ן בהגהותיו לספר המצוות של הרמב"ם מצוה ד', קבע מצוה מיוחדת לדורות לכבוש את א"י והיא נוהגת גם בגלות אם כי היא מהווה המשימה הראשונה של המלך המשיח. גם מאמרו של שמואל בכמה מקומות בש"ס (ואשר בארנוהו במאמר אחר: „גאולת ישראל לאור ההלכה”) „אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד” מכוון ג"כ לפריקת עול השעבוד ולכיבוש הארץ. לא רק הכיבוש עצמו אלא ניהול המלחמות השונות מהווה משימה משיחית כשלעצמה כמו שאמרו במס' מגילה י"ז ב' הנ"ל „מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא”. ולכן קבעו ברכת גאולה בשביעית, משום שבשנה השביעית תהיינה מלחמות והן אתחלתא דגאולה.

קבוץ גלויות — היסוד החמישי: קבוץ גלויות — היא אחת המשימות החשובות והאופייניות ביותר לתקופה המשיחית כאמור ביחזקאל (ל"ד) „וקיבצתים מן הארצות והביאותים אל אדמתם”. וכתובה היא בתורה, שנויה בנביאים, משולשת בכתובים וחוזרת במשנה, בתלמוד, במדרש ובאגדה. הברכה העשירית בתפילת י"ח תוקנה לשם כך. הרמב"ם בהלכות מלכים פרק י"א מביא את המקרא בתורה „ושב ה' אלוקים את שבותך ורחמך ושב וקיבצך”, על מנת לבסס את קיבוץ הגלויות לימות המשיח, וללמדנו שכבר העידה על כך התורה. אין צורך להרבות בבירור משימה זו הממלאה את כל ספרותינו. וחז"ל הרבו בגדלותה ובחשיבותה.

ברם קשה לקבוע מקומו וזמנו של קיבוץ הגלויות במערך הכללי של התקופה המשיחית לפי ההלכה. כל המקורות מעידים אמנם על כך כי מיד עם התגלותו של מלך המשיח יקבץ את נדחי ישראל. ברם מסדר התפילה של י"ח ומהסוגיה במגילה בבלי ובירושלמי הנ"ל ל:: משמע כן, שהרי ברכת קיבוץ גלויות היא הברכה העשירית ולפניה ישנן משימות רבות בתקופה המשיחית. ימרב סעדיה גאון בספר הנ"ל, משמע שכבר בימי משיח בן יוסף שיופיע לפני משיח בן דוד יתקבצו הגלויות וילחמו אתו בהרי הגליל. וכנראה שמשימה זו תמשך זמן ארוך ואם כי יתחיל בזה משיח בן יוסף, לא תושלם עד אחרי מלחמת גוג ומגוג, בימיו של משיח בן דוד, שאז גם „מי שנשאר במדברות מישראל אי במקום שאין שם מי שישאנו מן האומות יביאהו. אלוקינו במהרה כאילו העבים נושאים אותו כמו שנאמר: מי אלה כעב תעופינה” (לשון רב סעדיה גאון).

והנה מהרמב"ם בהלכות מלכים י"א א', משמע שבנין המקדש קודם לקיבוץ גלויות כלשונו שם: „ויבנה המקדש ומקבץ נדחי ישראל” וכן בהלכה ד' „אם עשה והצליח ונצח את כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל וכו'” משמע שבנין המקדש קודם לקיבוץ נדחי ישראל. ברם מרב סעדיה גאון נראה להיפך שבנין בית המקדש בא אצלו אחרי תחית המתים ותחית המתים אחרי קיבוץ גלויות, שכתב: „כאשר יתקבצו החיים מישראל המאמינים כאשר זכרתי תהיה אז תחית המתים... ויהיה בן יוסף בראשם... אז יתחדש הבורא בנין מקדשו כמו שאמר: „כי בנה ה' ציון נראה כבודו”. אבל

הדבר תלוי בחילוקי הדעות ביחס לתחית המתים אם היא נכללת בתקופה המשיחית או לאחריה. לדעת הרמב"ן אינה נכללת, ולדעת הרמב"ם היא חלק ממנה, אבל מקומה בסוף התקופה, ואינה משפיעה על מהותה וכבר ביארנו שיטות אלה במאמר: „גאולת ישראל לאור ההלכה”.

בנין בית המקדש — היסוד הששי: בנית בית המקדש: נכלל בזה גם בנין ירושלים. והנה מבנהו מראהו וחוקי קרבנותיו של בית המקדש העתיד מפורשים באריכות רבה ביחזקאל מ'־מ"ה והוא יסוד מוצק באמונתנו בגאולת ישראל העתידה. וכן אמרו חכמינו ז"ל בכמה מקומות „מהרה יבנה בית המקדש” כאמור במס' ראש השנה ל' א', בסוכה מ"א א' ובנזיר ל"ב ב' לפי פירוש התוס' שם היכל ה' וכו'. כן כתב הרמב"ם בפרק י"א בהלכות מלכים הנ"ל ובמקומות רבים. וכן מפורש במס' מגילה הנ"ל י"ח א' ובירושלמי ברכות, שכנגדו תיקנו את ברכת העבודה בתפילה ובמקמוות רבים לאין ספור. וכבר הזכרנו לעיל את דברי רב סעדיה גאון זאת דעתו בקביעת הזמן לבנין המקדש, ומוסיף שם ואומר והגזרות וההיכלות כאשר פירש יחזקאל ב„ויהי” בעשרים וחמש שנה לגלותם” עד אחרית הפרשה. גם מרש"י ביחזקאל משמע שכוונת הנביא לבית המקדש שבימות המשיח ולא על בית שני.

אולם ממנחות מ"ה א' לא משמע כן שעל דבר סדר הקרבנות של יחזקאל שאמרו שם רב אשי וכן ר' יוסי בברייתא „מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה” כתב על זה רש"י „והך נבואה דיחזקאל על בית שני נתנבאה, שהקריבו מלואים”. הרי מפורש בדבריו שהכוונה לבית שני, כי לא מסתבר שרק סדר הקרבנות שבנבואה זו אינו מוסב על בית המקדש עליו התנבא, כי אם על הבית השני. והנה רבינו גרשום בפירושו על מנחות רצה כנראה למנוע את הקושי הזה וכתב: מילואים הקריבו בימי עזרא לחנוכת הבית כדרך וכו', אף הכא נמי האי פר דיחזקאל לצורך מילואים הוא לעתיד לבוא ומשום הכי הוי חטאת כההוא דמשה. על סמך פירוש זה של רבנו גרשום מתבארים היטב דברי הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות ב' י"ד שכתב: „כל שיעורי הנסכים האמירין בספר יחזקאל ומנין אותן הקרבנות וסדרי העבודה הכתובים שם, כולם מילואים ואין נוהגין לדורות. אלא הנביא צווה ופירש כיצד יהיו מקריבין המילואים עם חניכת המזבח בימי המלך המשיח כשיבנה בית שלישי.

הרי שגם הרמב"ם סובר שנבואת יחזקאל נאמרה על הבית השלישי. למרות שלהלן בהלכה ט"ו פסק כרב אשי ור' יוסי ש„קרבנות שהקריבו בימי עזרא הבאים מהשבי, מילואים היו ואינן נוהגין לדורות”. וכבר תמה עליו ה'לחם משנה” שהרמב"ם נראה כסותר את עצמו, מאחר ולעיל פירש שהכוונה לעתיד לבוא ולא על תקופת עזרא. ברם לפי פירושו של רבנו גרשום יתישבו דבריו, שגם לדעת רב אשי יוצא שמקדש יחזקאל הוא הבית השלישי שיבנה במהרה.

גם לדעת שמואל שאמר: „אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא

שעבוד מלכות בלבד” קבעו התוס׳ במס׳ שבת ס״ג א׳ ש„אין בין” — לאו דוקא, דהשתא אין ירושלים ואין בית המקדש ואלו לימות המשיח יהיה הכל בנוי לתפארת. כן יש לברר שיטת רש״י והתוס׳ בר״ה ובסוכה הנ״ל שכתבו שבית המקדש העתיד שאנו מצפים לו בנוי ומשוכלל, הוא יגלה ויבוא משמים שנאמר: „מקדש ה׳ כוננו ידיך”.

והנה בירושלמי מעשר שני פ״ה ב׳, נקבע סדר הקדימה של בנין בית המקדש בתקופה המשיחית, כאמור שם על המשנה: כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד כדי לעטר שווקי ירושלים בפירות. ור׳ יוסי אומר משחרב בית המקדש היה התנאי הזה (שיפדו הפירות סמוך לחומה) ותנאי היה אימתי שיבנה בית המקדש שיחזור הדבר לכמות שהיה. ואמר ר׳ אחא בירושלמי זאת אומרת שבית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד דכתיב „ודם ענב תשתה חמר” — ואת אמרת הכין? והגר״א בבאורו על הירושלמי פירש: מדקתני במתניתין ותנאי היה אימתי שיבנה בית המקדש לא יהיו עֲנבים בשפע, וכתיב במלכות בית דוד „ודם ענב תשתה חמר” משמע שיהיו ענבים מרובים, ולמה צריכים אז התקנה לעטר שווקי ירושלים בפירות, אלא ודאי שבית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד.

למדים מזה: א. בית המקדש עתיד להבנות לפני מלכות בית דוד. ב. בית המקדש יבנה לפני התקופה המשיחית, מאחר ובמגילה הנ״ל מפורש שראשית תקופה זו תהיה מאופיינת ע״י הברכה בפירות, וכן אמרו בסנהדרין צ״ח אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: „ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל”. וכן כתב הרמב״ם שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר. וממילא לא תעמוד הבעיה לעטר שווקי ירושלים בפירות. ג. „מהרה יבנה בית המקדש” שבתקנות ר׳ יוחנן בן זכאי עלול להיות על בית המקדש שבידי אדם, ולא שירד מן השמים, מאחר וזה יקרה לפני ימות המשיח. זה הולם גם את שיטת שמואל בבבלי הנ״ל. ד. גם ארץ ישראל עלולה להכבש לפני ימות המשיח מאחר ואין לעלות על הדעת בנין המקדש בלי כבוש הארץ. כל זה יהיה כנראה השלב הראשון של התקופה המשיחית, לפני כוננות מלכות בית דוד, ובטרם כניסת העולם למסלול חיים חדש האופיני לתקופה המשיחית.

גם מסדר הברכות בתפלת י״ח וממגילה י״ח א׳ יש להוכיח כירושלמי שהרי ברכת בונה, ירושלים (כולל כנראה גם בנין בית המקדש) קודמת לבית דוד, שכן אמרו שם וכיון שנבנית ירושלים בא דוד וכו׳. אם כי מילקוט שמואל ח׳ (רמ״ז ק״ו) לא נראה כך ששנינו: תני ר׳ שמעון בר יוחאי בשלשה דברים עתידים למאוס במלכות שמים, ובמלכות בית דוד ובבנין בית המקדש. ואין ישראל רואין סימן גאולה לעולם עד שיחזרו ויבקשו שלשתם, הדא הוא דכתיב „אחר ישובו בני ישראל ויבקשו את ה׳ אלקיהם” — זו מלכות שמים, „ואת דוד” — זו מלכות בית דוד „ופחדו על ה׳ ואל טובו” — זה בית המקדש. משמע שבית המקדש יבנה אחרי מלכות בית דוד ויש לברר בזה כמה סוגיות כגון הקרבנות לעתיד ואין כאן המקום.

מלחמת גוג ומגוג הנזכר בהרחבה ביחזקאל ל״ח, אופיה חמנה במערכת האיתנים של תקופה זו לוטה בערפל. לכאורה נראה כי היא לא תתרחש בימי בן יוסף ולא לפני ימות המשיח, אלא אחרי הכיבושים הראשונים בימיו של משיח בן דוד ואחרי התגלותו, שהרי ביחזקאל כתוב: „הלא ביום ההוא בשבת עמי ישראל לבטח תדע ובאת ממקומך וגו׳ ועלית על עמי ישראל... והביאותיך על ארצי”... וגו׳. משמע שתתחולל אחרי התנחלות ישראל בארצו וישב לבטח תחת ממשלתו. וכן נראה מזכריה י״ד „ואספתי את כל הגויים אל ירושלים”. ברם מהפסוקים כ״ה — כ״ח נראה שיתרחש לפני קיבוץ גלויות, אלא שכבר נתברר לעיל שקיבוץ גלויות ימשך זמן רב, ובינתיים יתבסס העם היושב בציון וישבו שם לבטח לפני התקבץ כל העם. וכן משמע מדברי רב סעדיה גאון שכתב: ויושיבו הארץ וישכנו בה כמו שאמר אחריו ובנו ממך חרבות עולם, אז ישמעו אנשי גוג את שמע בן דוד ועמו וטוב ארצם ורוב הונם ושהם יושבים לבטח בלי מבצר ובלי חומה... ויקבוץ אליו עם רב מאומות העולם וכו׳: ואחרי מפלת גוג תאר רב סעדיה גאון איך יתקבצו יתר הגלויות מאיי הים, מכוש וממדבריות, משמע שמלחמת גוג תהיה באמצע קיבוץ גלויות.

גם הסוגיא במגילה הנ״ל משמע כן, שבגלל מלחמות אלו שהן „אתחלתא דגאולה” קבעו ברכת הגאולה בשביעית. אבל יתכן שהכוונה למלחמות כבוש א״י ולא למלחמת גוג ומגוג. והרמב״ם בהלכות מלכים י״ב ב׳ כתב: יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ולהכין לבם וכו׳. משמע לכאורה שמלחמה זו תהיה לפני כוננות השלטון העצמאי בארץ, אבל אפשר להשוות את דבריו עם האמור לעיל. וכן נראה ממה שכתב בפרק י״א ד׳ הנ״ל. ובפירושו למשניות בסנהדרין אינו מזכיר במפורש מלחמת גוג ומגוג אבל מרמז עליה.

חכמי התלמוד הרבו לתאר את הצרות הרבות והמאורעות הכבירים שיתרחשו במלחמה זו עד שאמרו עליה: „ייתי ולא אחמיניה (סנהדרין צ״ח ב׳)” ובירושלמי שביעית ד׳ ח׳, קובע זמן למלחמה זו שתמשך שבע שנים, ואמר ר׳ יונה בשם ר׳ חמא בר חנינא המת בשבע שני גוג גוג אין לו חלק לעתיד לבוא, והדברים סתומים ונפלאים מאתנו ומלאים בכל המדרשים וספרי הראשונים ואין כאן המקום להאריך בהם.

תיקון עולם במלכות שדי — היסוד השמיני: תיקון עולם במלכות שדי: הוא התכלית הנכספת של חזון אחרית הימים, כמו שכתב הרמב״ם בהלכות תשובה ט׳ י״ב: „ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח לפי שבאותם הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר: כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים וגו׳ ויבואו כל העמים לשמוע שנאמר: והיה באחרית הימים וכו׳. וכעין זה כתב בהלכות מלכים בקטע שנשמט ע״י הצנזור: וכל הדברים האלה וכו׳ אינם אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן העולם כולו לעבוד את ה׳. וכן כתב בסוף הלכות מלכים: ובאותו הזמן לא יהיה שם רעב ולא מלחמה וכו׳ ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד. וכן כתב בפירושו למשניות סנהדרין והתועלת הגדולה

אשר תהיה באחרית הימים הוא שנגוח משעבוד מלכויות... ותרבה החכמה כמו שנאמר „כי מלאה הארץ" וגו' וכעין זה כתב רב סעדיה גאון, והוא מלא בתורה ובנביאים ובכתובים.

והנה במס' עבודה זרה בבלי כ"ד א', חלקו חכמי ישראל אם יתגיירו הגויים לימות המשיח או לא שר' אליעזר אומר כולם גרים גרורים הם, ולמד מהמקרא „כי אז אהפוך אל העמים שפה ברור". וכן נראה מהרמב"ם בהלכות מלכים שכתב: ויחזרו כולם לדת האמת. וזה נוגד לכאורה את דעת החכמים בע"ז.

ומה ששנינו בבריתא שם ג' ב': ר' יוסי אומר לעתיד לבוא באין עכו"ם ומתגיירין, ושואלת הגמ' מי מקבלינן מינייהו והתניא אין מקבלים גרים לימות המשיח... אלא שנעשו גרים גרורים וכו' זה הרי יהיה לפני מלחמת גוג ומגוג כמפורש שם. ועוד שאין ראיה משם שכולם יתגיירו כמו שכתב הרמב"ם. אבל רב סעדיה גאון כתב שהברואים כולם יאמינו ויודו כי הבורא אחד, ולא שיתגיירו כולם.

למרות שאין הרמב"ם סובר שמלך המשיח צריך להיות „מורה ודאין" כמו שאמרו לבן כוזיבא בכל זאת כתב בהלכה ג': בימי המלך המשיח כשיתישב ממלכתו ויתקבצו אליו כל ישראל יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתנוח עליו וכו', משמע שהוא יאציל מהודו ורוח קודשו על כל ישראל אבל זה יתרחש כנראה בשלב מאוחר יותר כמו כל היסוד הזה של תיקון העולם במלכות שדי, שהוא השיא של התקופה והמטרה הנכספת של ישראל והעולם.

משיח בן יוסף: בואו של משיח בן יוסף מעשיו והריגתו נזכרים במקומות רבים בתלמוד ובמדרשים למרות שהרמב"ם אינו מזכירו כלל. וכבר כתב רב סעדיה גאון שאין בואו הכרחי לימות המשיח כדבריו: אם לא נחזור בתשובה ויהיו המאורעים של בן יוסף ואם נחזור בתשובה ולא יהיו, יראה לנו משיח בן דוד פתאם, ואם יהיה משיח בן יוסף קודם לו יהיה כשליח וכמתקן האומה וכמסקל דרך כמו שכתוב: הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני וכמצרף באש לבעלי החטאים, (מלאכי ג') כמו שאמר אחריו ומכלכל את יום בואו, ואם לא יבוא ויבוא בן דוד פתאום, כמ"ש (שם) ופתאם יבוא אל היכלו האדון. רב סעדיה מתאר בהרחבה את מלחמותיו ועמידתו הראשונה בהרי הגליל ויתקבצו אליו אנשים מבני עמנו וילך אל בית המקדש וכו'. אמנם אפשר לפרש כוונתו של רב סעדיה למקום המקדש שייכבש על ידי משיח בן יוסף ולא על בית המקדש עצמו, הרי לפי דעת הירושלמי במס' מעשר שני הקיבע שבית המקדש יבנה לפני מלכות בית דוד יתכן שיבנה מקודם על ידי משיח בן יוסף, אבל אין הדבר מפורש במקורות ההלכה ולא מצאתי לו חבר לרב סעדיה גאון בזה.

ובמ' סוכה נ"ב א' מובאת ברייתא הדנה על הריגתו של משיח בן יוסף וקובעת את בואו לפני בן דוד. משמע שדבר בואו של בן יוסף היתה בידם קבלה והסמיכוה על המקרא בזכריה י"ב „וספדה הארץ משפחות לבד", ואמרו: בגמ' פליגי בה ר' דוסא ורבנן, חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג. גם התוס' בעירובין מ"ג ב' שואלים על הברייתא הנ"ל הריני נזיר ביום שבן דוד בא וכו', והלא משיח בן יוסף יש לו לבוא תחילה ועדיין לא בא? כנראה שתקופתו נכללת בתקופת חבלי המשיח הנזכרים בתלמוד ובמדרשים. ועוד חזון למועד. וה' יזכנו לראות באור הישע והפדות ולקיום דבר ה' בפי נביאיו.

רבי יהושע אומר: בניסן נברא העולם, בניסן נולדו אבות בניסן נגאלו, בניסן עתידין לגאל. (ראש השנה י"א).

הוראה: מה היא?

מאת **דר. משה כרמלי**

התשובה על השאלה זו היא לאמיתה הגדרה. וכמו כל הגדרה גם זו צריכה להיות קצרה, ברורה וקולעת אל הענין. היא חייבת לקבוע את האיכות המאפיינת של הענין. למשל: „תקיעת שופר היא חכמה ואינה מלאכה". הגדרה זו מתארת את איכותה של תקיעת שופר. היא מדויקת ומתקרבת אל הענין משני כוונים. לראשונה מדגישה את הצד החיובי שבה: „שהיא חכמה" ואח"כ שוללת את ההנחה שכאלו תקיעת שופר „היא מלאכה".

בהתאם לזה אנחנו רואים את התשובה המתקבלת על הדעת על שאלתנו. והיא: „שהוראה היא אמנות ולא מקצוע"! הגדרנו את איכותה ומהותה החיובית באמרנו „שהיא אמנות" ושללנו את הדעה שכאלו היא „מקצוע".

הוראה היא לא מקצוע, כי מקצוע לומדים. הוראה לא ניתנת ללמוד. אפשר ואפשר ללמוד וללמד דרכי, שיטות הוראה, וכללי חנוך, אבל אלה הם אביזרים בהוראה ולא ההוראה גופה. הוראה היא דבר שבלב הנפש. מורה אמיתי לא נעשה כי אם נולד. כמו המשורר אשר גם כן לא יכול ללמוד ולרכוש לעצמו את הכוח ויכולת של כתיבת שיר כי עליו להוולד עם הכשרון המיוחד הזה כן גם המורה. עליו להוולד עם החוש הפדגוגי המיוחד להוראה שאינה נקנית ואינה נלמדת.

הוראה היא לא רק „לתת שעור", „להקנות ידיעות". היא יותר מזה. היא דרך להדק קשר רוחני בין המורה והכתה, ליצור אוירה אינטלקטואלית גבוהה שבה ודרכה אפשר לרכוש את אמונו של התלמיד. מטרת ההוראה היא **לחנך, לעצב את אישייותו** של התלמיד נוסף להרחבת האופקים שלו. להשפיע עליו ולעודד אותו למעשים טובים, להלהיב אותו לפעולות חיוביות נוסף ללמודים הפורמליים. זה תפקידו העיקרי של המורה. מסיבה זו אנחנו יכולים להשוות אותו במידה מסוימת לאמן ואת ההוראה לאמנות. על המורה להיות מבורך בכוחות אינטואיטיביים.

לפיכך הוראה היא לא יכולה להיות מקצוע. לוא רק זה היה, אז עבודת המורה לא היתה כל כך קשה. והיות שהיא דורשת מאמצים נפשיים, רוחניים גדולים. כל זה מעיד שהיא דומה לאמנות אמיתית שאיננה קיימת בלי רכוז כוחות נפשיים, אינטואיטיביים.

קו משותף בין המורה והאמן גם בזה, שלשניהם חלומות, רעיונות שברצונם להגשימם. מטרת חייהם: ליצור. חדוות יצירה בלבם. הרעיון המעסיק אותם לא נותן להם מנוחה.

האמן, פסל או צייר, כאשר מרגיש שהאידיאה שבלבו ובנפשו התבשלה די צרכה אז הוא ניגש לבצוע. בוחר בחומר המתאים ביותר לתכניתו. החומר הוא דבר דומם: שיש, אבן או עץ. כולם מצייתים לרצונו של האמן, אין ביכלתם להתנגד לו. האבן למשל מתפצלת תחת האיזמיל של הפסל כרצונו ובהתאם לתפיסתו האמנותית. האמן עובד לפי סגנונו המיוחד, כי לכל אמן דרך בצוע משלו אפילו אם משתייכים לאותה „אסקולה". לאיתו „בית ספר של אמנות". לכל אחד ה„טכניקה" משלו שבה משתקפת השקפתו האמנותית.

ואם במקרה הרע התכנית לא התגשמה בהתאם לרוחו והשקפתו של האמן הרי יזרוק או ישבור את החומר שתחת ידו ויקח חומר חדש וינסה את כוחו עוד פעם ועוד פעם עד שיעלה בידו לסיים בהצלחה את הענין ובסוף: היצירה האמנותית שאליה התכוון תעמוד לפניו ולפני הצבור הרחב בכל הדרה.

„ונשחת הכלי אשר הוא עושה בחומר ביד היוצר ושב ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות" (ירמיהו י"ח, ד'). אין מכשול טכני לפני האמן, הוא יעבוד עד שהמטרה תושג והאמן יבוא על ספוקו המלא.

המורה גם כן „בעל חלומות". רעיונות נשגבים בלבו. רצונו, תשוקתו להגשים אותם. אבל הבצוע לא כל כך קל כמו במקרה של האמן. „החומר" שלו הוא לא דבר דומם כי אם הנפש הרגישה של הילד. אדם מלא חיים, תוסס לפניו אשר לא מוכן תמיד לציית ולהכנע לרצונו של המורה.

להיפך, לא רק שלא מוכן לקבל את הדרכתו של המורה בדרך סבילה אלא גם יתנגד לו לפעמים או במקרה הטוב ביותר לא יגיב. לילד כבר בגן ילדים „השקפת עולם" משלו. הוא כבר בגיל צעיר „אישיות".- יש לו התכונות הנפשיות, המיוחדות, היסודיות שאינן ניתנות לשנות בקלות. הנפש של הילד לא „תתפצל" כאבן בידי הפסל. היא עלולה להפגע. לפיכך אחריות גדולה רובצת על שכמו של המורה שחו"ח לא יפגע בנפש הרגישה והעדינה של הילד. ולזה האפשרויות הן רבות כי „מלחמה" מתנהלת בין המורה והתלמיד. כל אחד מעוניין בדרכו הוא. מי יוותר?

מסיבה זו הוראה היא באמת אמנות. אבל היא יותר קשה מעבודתו האמנותית של כל אמן.

המורה לא יכול להחליף את „החומר" שבו הוא עובד כמו הפסל או הצייר. המורה גם לא יודע בברור שבסופו של דבר: האם הצליח להשיג את מטרתו. המורה לא רואה את ההשגים החינוכיים בצורה כה ממשית ובמשך זמן כה קצר כמו כל אמן אחר. הרי שנים יעברו עד שתתגלה הצלחתו.

רש"י קבע את הכלל הפדגוגי הזה בפרושו אל הפסוק: „ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים" (בראשית כ"ה, כ"ז) ואומר שרק אחרי שגדלו הילדים נתגלו נטיותיהם האמיתיות: שיעקב „פירש לבתי מדרשות וזה (עשו) פירש לעבודת כוכבים". זמן רב יעבר עד שהמורה יכול לקבוע ולראות את פרי עבודתו החינוכית. אם יראה שתלמידיו ממלאים תפקידם בחיים על הצד הטוב ביותר, אם יראה אותם הולכים בדרך החיים שהוא התוה לפניהם אז הוא יכול לומר בבטחה: הצלחתי, זמני, כוחי לא היו לשוא, זכיתי לחנך דור נאמן לתורה, לעם ישראל.

לאור העובדות הנ"ל נוכל להגדיר את המורה לא רק כאמן כי אם כ„אמן האמנים" אשר שואב עדוד למלא יעודו מתוך אהבתו העמוקה להוראה, והיות שאחריותו היא גדולה לפיכך גם ספוקו יותר גדול.

מאושר המורה שירש את סוד ואמנות ההוראה מידי בורא העולם.

חינוך אינדיבידואלי

מאת הרב דר. מאיר הירשקוביץ

החינוך נקנה בשלשה מקומות: בבית, בסביבה, ובבית־הספר. הראשונים עמדו וגבלו גבולות בנוגע לדרכו, לזמנו ולמקומו של החינוך. החכם מכל אדם אמר: חנוך לנער על פי דרכו (משלי כ״ב, ו׳). באבות ציינו בדיוק את הזמן ואת הנושא הנלמד: בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה, בן שלש־עשרה למצוות ובן חמש־עשרה לגמרא (אבות ד׳־י״ד). ושם סימנו גם כן את מקום הלימוד: הוה גולה למקום תורה״.

ואף־על־פי־כן... עם כל שפע הכללים — אין נחת בישראל דאמריקה. וכמה אופיינית היא לצערנו, הסתירה בין השקעת הכוחות מצד אחד ובין ההישגים הזעומים — מצד שני.

מה פשר החידה הזאת? ייתכן שכל הכללים האמורים לעיל — פרט לאחד — הם בטלים ומבוטלים בפני המציאות האמריקאית. הבית, למשל — יש והוא ריק מכל תוכן מסורתי. וה„חינוך״ שהילד מקבל בבית כזה הוא חינוך שלילי — מנקודה דתית לאומית בעיקר. ואשר לסביבה — מי מאתנו אינו יודע על עשרת הקבים של הפקרות שירדו לעולם ועל תשעה מהם שהעבריינים האמריקאיים נטלו לעצמם. נמצא, שהשותף השלישי — בית הספר — עומד לו, על פי רוב, עזוב לנפשו, ללא סעד מוסרי כלשהו. מכאן אתה למד שאין החינוך העברי קיים אלא בזכותו של המורה.

ואשר לכללים — מוסב שינקוט המורה רק כלל אחד שאינו בטל בפני המציאות, והוא: חנוך לנער על פי דרכו. כלל זה מלמד אותנו שאין לסמוך על כללים — ואין לקבוע מסמרות לכל קהל התלמידים, כאחד — לא במובן החיובי ולא במובן השלילי, ללמדך — שפתרון החידה הוא אינדי־בידואלי, בעיקר.

ואם בכל תלמיד כך — הרי בתלמיד הבא מבית בלתי דתי על אחת כמה וכמה. ילד הבא מבית כזה הוא קרבן־תמיד על מזבח החינוך הדתי.

צא ולמד: הנה עזוב ילד מאושר את בית אבא ואמא ובלב רועד ומלא צפיה הוא צועד על סף בית־הספר. ואולם כשהוא שב אל ביתו הריהו כולו נבוך, תוהה על הסתירה בין הבית ובין בית־הספר. סתירה זו היא קשה לילד מסטירת־לחי, שכן סתירה זו מעוררת בלבו מלחמה פנימית שסופה יאוש ואולי גם זלזול בהורים ומורים גם יחד.

מה יעשה, איפוא, המורה — ויקויים בו מאמר חז״ל: כל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא? מהו איפוא תפקידו של המורה או המנהל?

לדעתי, יש רק דרך אחת — לפי הכלל: חנוך לנער על פי דרכו. יש להמציא לילד בזה, במיוחד, הנאה אסתתית בראשית לימודיו; להנעים לו את הווייתו בכתלי בית־המדרש שלו. מצד אחד — לא להליט על הניגודים המהווים את נקודת המוקד בלבו של הילד. ומצד שני — לא להבליטם ביותר; לא להתייחס בשלילה ובנזיפה, חלילה, אל טעויותיו. אסור לצאת נגדו במלחמה גלויה. בהדרגה ממושכת כזו יכול המורה ליצור בהמשך הזמן שווי־משקל ניכר בנפש הילד — עד שהוא ייכנע מתוך הכרה פנימית ולא מתוך ריסון חיצוני.

כמובן שתלמיד כזה דורש מדה מרובה של התנדבות מצד המורה — ולאו כל מורה מוכן מוכשר למלחמת־עצבים זו. ואולם למעלה מכל ספק הוא שדווקא התלמידים הבאים מבתים בלתי־דתיים כדאים וזכאים להתנדבותו של המורה כי הם „נדחי ישראל״ האמתיים. בית־הספר הדתי משמש להם לא רק בית־אולפן חינוכי־תורני, אלא גם ממלא את תפקיד הבית, במובן הנעלה.. לא אביו ולא אמו — אלא המורה, הוא הוא שיציל אותו — באורח־חיו שלו ובמדותיו הנאצלות מרחוב מטמיע ומחיק זרים.

זהו פתרון אינדיווידואלי לתלמיד אינדיבידואלי על ידי מורה אינדי־בידואלי־אידיאלי.

„עת לחשות ועת לדבר״

מאת דר. מ. חבצלת

לתלמידי בהוקרה

בראשית, כשברא ה׳ את האדם היה הדיבור המתנה הגדולה ביותר שנתן לו בוראו; הדיבור הוא שהבדיל את האדם מן החיה. „ויהי האדם לנפש חיה״ (בראשית ב, 7) מתרגם אונקלוס: „לנפש חיה. אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתוסף בו דיעה ודיבור.״ הדרך מהידיעה עד הדיבור הוא מן הכח אל הפעל, מן המושג אל המוצג. בדיבור הופך האדם את המחשבה לתמונה במלים, שהיא יותר חיה מן הגוף עצמו (אם התמונה נאמנה ומדויקת היא).

מתנת הדיבור נוצלה לרעה מאז אבינו הראשון אדם. השאלה הראשונה שנשאל אדם על ידי ה׳ היתה במלה אחת: „איך״? אבל אדם האריך והשיב „סיפור שלם״ „את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירום אנכי ואחבא״ (בראשית ג, 9—10), ואמרו חכמים (ברכות ס״א, ע״א) „לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא״... על חוה אמנו אין צורך להרבות במלים... כבר ידועה ההלצה הבאה, שואלים משום מה ברא ה׳ את האיש תחילה ולבד, ואחר כך את האשה? התשובה היא: כדי לתת לאדם הזדמנות לומר משהו בטרם היא תבוא... וחז״ל אמרו (קידושין מט, ב): „עשרה קבים שיחה ירדו לעולם תשעה לקחו נשים ואחר כל העולם כולו״...

הרבה שיבחו והיללו בחכמת עם ועם את מעלת השתיקה וגינו את הפטפוט. מרובות הדוגמאות בכה״ק והרי אחדות: „וקול כסיל ברוב דברים״ (קהלת ה, ב)... ׳והסכל רבה דברים״. אבל „גם אויל מחריש חכם יחשב!״ (משלי יז, 28). הרבה חכמה פרי נסיון בחיים במאמר: „שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו״ (שם כא, 23). יותר מזה: „מות וחיים ביד הלשון״ (שם יח, 21). וחז״ל דרשו „וכי יש ללשון יד? לומר לך: מה יד ממיתה, אף לשון ממיתה״ (ערכין טו, ב׳) ומשנה מפורשת היא דכל, גם לכסיל וגם לחכם: „סייג לחכמה שתיקה״ (זבחים קטן, ע״ב).

בספרות ישראל בימי הביניים כמו אצל ספרות העולם אז הרבו בשבח השתיקה. רמב״ע כתב בספרו שירת ישראל (עמ׳ קכ״ב): „מי שכשלה רגלו לא יאבד, אבל מי שלשונו כשלה יאבד״. החכם ר״י קמחי שר:

ולשון חד בתוך מסגר / ולא תמצא לשוניים
והכין לו שתי חומות / שפתים ושנים
ולכן עד דבריך / היה מקשיב בכפליים
וללשון תשו אוצר / ולשמרו בין לחיים .

אצל חכמי האומות: פיתגורס קבע את השתיקה כאבן יקרה בהיכלי הפילוסופיה, וידועים היו אנשי ספארטה במידת שתיקתם ושנאתם את אריכות הדיבור. הרבה סיפורים ספרו עליהם. באחד מהם מסופר על מדינה שכנה שהיה בה רעב. שלחו שליח מליץ לספרטאים לתאר לפניהם גודל הרעב והצורך לעזרה. לאחר שסיים השליח נאומו הנמלץ והארוך, אמרו לו הספרטאים: „ראשית הארוך כבר הספקנו לשכוח וסופו אינו מובן והחזירוהו כלעומת שבא. הגיע שליח שני עם שקים ריקים ואמר רק: „שקים אלו ריקים, אנא, מלאו אותם״. מילאו הספרטאים השקים ואחר כך אמרו לו: די היה שתראה לנו השקים הריקים, למה להרבות בדיבורים?... לפי אריסטו ברחה השתיקה מבית מדרשו של פיתאגורס לתאי הגזירים ומשם לחושקים, לגזלנים, לרוצחים, לנבלים ולנוכלים; וכעת היא רק בהיכל השינה, וגם שם לא תמיד, כי הרבה אנשים מדברים מתוך השינה... הסופר האמריקאי ג׳ון סטיינבק פעם השיב על השאלה מה בין אדם לבהמה: האדם שותה בלי להיות צמא, אוכל בלי להיות רעב ומדבר בלי לומר כלום... (ואצלנו שגורה ההלצה בדרשת הכתוב: „וידבר — — אל משה לאמור״ משום מה כפל לשון „וידבר״ ו„לאמור״? משום שלדבר לבד לא די... צריך גם לומר משהו!).

והנה קצת דברים מתורת החסידות שמנתה במעלת השתיקה. הרמ״מ מקוצק אמר: השתיקה היא היפה שב„קולות״... ומספרים על גבון לחש שהיה יודע להבחין בטונים השונים של השתיקה ועוד אמר: „אין לך צעקה כשתיקה״. בספרות העברית החדשה הבחין הסופר יפה הנפש ובעל הטעם הרגיש והמעודן א. נ. גנסין בצבעים השונים של הדממה.

מספרים על גוטה הפילוסוף הגדול שהיה יושב שעות שלמות עם ידידו פוגט ושניהם שותקים. לאחר שעה או שתיים היה פוגט פונה לגוטה ואומר: כעת נשתוק על נושא אחר...

בימינו סובלים יותר מכל דור שקדם לנו ממחלת הדברת בכלל, ומהנואמים בעלי הנאומים הארוכים בפרט השנואים כל כך על הקהל. מעשה במסיבה אחת שהנואמים הרבו דברים. היה שם פיקח אחד. כשהגיעה שעתו לדבר, קם ואמר: מקובלני מבית אבא, שאם אצטרך לדבר — אקום שהכול יראו אותי, אדבר בקול רם שהכול ישמעו אותי, ובקיצור שהכל לא ישנאו אותי . . . ומעשה באסיפה אחת שפנה נואם אחר, לאחר שנאם שעות ארוכות ועדין לא עמד לסיים, אל יצחק גרינבוים בשאלה בלשון זו: אדוני, יאמר לי מה השעה, כי אין שעון עמי, והשיבו גרינבוים: שעון אתה צריך?! לוח אתה צריך . . . ואומרים אנשים בהלצה: משום מה מעמידים כוס מים לפני הנואם? להזכיר לו שדבריו כ„מים שאין להם סוף״ . . . ועוד מספרים בדיחה, מעשה בנואם ש„לא סיים״ שלח לו אחד המאזינים פתק ובו כתב: „גזלן שכמותך — סיים!״ כתב לו הנואם בפתק למטה מהנ״ל: רוצח! אמור לי כיצד לסיים״ . . . קרישנה מאנון, הנציג ההודי באו״ם אמר: איזהו דיפלומט טוב? היודע לשתוק בכל הלשונות. . . .

התורה ניתנה בקולות וברקים ועמנו ראה גילוי השכינה מתוך האש. אבל בדורנו דור רעש המכונה והכרך השואן יזכה האדם להתרוממות רק בשתיקה... בבדידות... וה׳ בדממה... בדממה מסוגל האדם לראות מקומו בתוך האין־סוף המקיפו מכל רוחותיו ויתמלא לבו ענוה... ובדממה יכול להתקרב לה׳... כי לדיבור גבולות ולשתיקה אין גבול...

COMPLIMENTS

— OF —

Teachers Institute Alumni Association

HEIGHTS THEATRE

150 Wadsworth Ave.
New York, N. Y. 10033
Tel.: WA 7-3968

Compliments of

CAMP MORASHA
Served by
Y. U.'s Best Counselors

S. ZUNDER GROCERY

2551 Amsterdam Ave.

SANCHEZ DRY CLEANERS
400 Audubon Ave. cor. 185
New York, N .Y. 10033

Same Day Service

We do
Alterations and Repairs
Open 8 A. M. to 7 P. M.

Yeshiva University Women's Organization

NATIONAL OFFICE

250 West 57th Street New York, N. Y. 10019

is happy to extend greetings to the graduating class of 1965. May your service in behalf of the Jewish people prove an inspiration to the communities which will be privileged to have you in their midst and be a source of strength to your beloved Yeshiva University.

MRS. JERRY ROTHMAN
President